

KIRGIZCA SÖZLÜKLERİN SINIFLANDIRILMASI -I-

Faruk ÖZTÜRK*

Özet:

Günümüzde, dillerin başvuru kaynağı niteliğinde olan sözlükler üzerinde yüzlerce çalışma yapılmışsa da bu tür çalışmaların yetersiz olduğu bir gerçektir.

Kıpçak grubunun Türk lehçelerinden biri olan Kırgızcanın yazı dili XX. yüzyılın ilk çeyreğinin sonlarında oluşmuştur. Ekim Devrimi'ne [24 Ekim 1917] kadar okur-yazar Kırgızlar, Çağatayca kullanıyorlardı. Ekim Devrimi'nin ilk yıllarında okullarda eğitim dili Kazakça ve Tatarca idi. 1923 yılından itibaren ilk defa Kırgızca okul kitapları çıkarılmaya başlanmış, böylece Kırgızca resmî dil olarak kullanılmaya başlanmıştır. Kırgızistan'da bu alanda yapılacak çalışmaların ne kadar önemli olduğu açıkça ortadadır.

Bu çalışmada Ekim Devrimi'nden günümüze dek hazırlanmış olan Kırgızca sözlükler incelenerek sınıflandırılmıştır: Bu sınıflandırmada açıklamalı sözlükler, diyalektolojik sözlükler, etimolojik sözlükler, ansiklopedik sözlükler, deyim sözlükleri, ters dizim sözlükleri, eş anlamlılar sözlüğü, zıt anlamlılar sözlüğü, sesteşler sözlüğü, özel isimler sözlüğü, yer adları sözlüğü, dil bilgisi sözlükleri, halk adları sözlüğü, alıntı kelimeler sözlükleri ile istatistik sözlükleri ele alınmıştır. Başka çalışmalarda Kırgızca sözlüklerin farklı sınıflandırmaları üzerinde durulacaktır.

Anahtar kelimeler: Açıklamalı sözlükler, diyalektolojik sözlükler, etimolojik sözlükler, ansiklopedik sözlükler.

Классификация Кыргызских Словарей 1

Аннотация:

Сегодня если даже есть сотни исследований на словарях которые служат нам как справочные руководства, есть такая реальность что их недостаточно. Письменность Кыргызского языка который относится к Тюркскому языку кыпчакской группы возникла в конце первой четверти 20-го века. До Октябрьской революции [24 октября 1917 г.] грамотные Кыргызы использовали

* Dr. Öğr. Üyesi, Kilis Yedi Aralık Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, turkceogretim@gmail.com.

чагатайскую письменность. В первые годы революции обучение в школах велось на казахском и татарском языках. А с 1923 года впервые начали выпускать первые школьные учебники на кыргызском языке, таким образом, кыргызский язык стал использоваться в качестве официального языка. И это очевидно что осуществлять исследования в данной области в Кыргызстане очень важно.

В этой работе были рассмотрены и исследованы Кыргызские словари, запись которых начался во времена октябрьской революции и подготавливали до наших времен. В этой классификации были рассмотрены аннотированные словари, диалектологические словари, этимологические словари, энциклопедические словари, фразеологические словари, словарь обратных порядков, словарь синонимов, словарь антонимов, словарь омонимов, словарь частных имён, словарь географических названий, грамматический словарь, статистический словарь.

На других работах будут рассматриваться разные классификации кыргызских словарей.

Ключевые слова: аннотированные словари, диалектологические словари, этимологические словари, энциклопедические словари.

Classification of Kyrgyz Lexicons 1

Abstract:

Although in our days there are hundreds of studies performed on lexicons which serve as a languages' reference guide, there is also a reality that this kind of studies are still insufficient.

The writing language of the Kyrgyz language, which belongs to Turkish dialects of the Kypchak group, emerged in end of the first quarter of the XX. century. Kyrgyz literates used Chagatai until the October Revolutions (24 October 1917). Education language in the first years of October Revolution was Kazakh and Tatar. Schoolbooks were published for the first time in Kyrgyz since 1923; hence, Kyrgyz language was set into motion as an official language. It is obvious how important it is to do studies in this field of work in Kyrgyzstan.

This study is handled as a continuation of the work named Bilingual and Multi-lingual lexicons with Kyrgyz spelling dictionaries which I have done before, the Kyrgyz lexicons prepared from the October Revolution until our day are classified by analyzing. This classification is done in this way: Expository dictionary, dialectological dictionary, etymologic dictionary, encyclopedic dictionary, idiom dictionary, reversed setting dictionary, dictionary of synonyms, thesaurus, dictionary of homonymous, dictionary of proper names, gazetteers, grammar dictionary, dictionary of folk names, citation dictionary.

The different categorizations of Kyrgyz dictionaries will be handled in other researches.

Keywords: *Kyrgyz language, dialectological dictionary, etymologic dictionary, terminological dictionary.*

I. GİRİŞ

Sözlük, bir dilin bütün ya da belli bir çağda kullanılmış sözcük ve deyimlerini alfabetik sıraya göre alarak bunların tanımlarını veren, açıklayan ya da başka bir dildeki karşılığını veren eserdir. İnsanlar genellikle sözlüklerin birkaçıyla karşı karşıya gelir. Bunlar arasında bir kelimenin anlamını açıklamak için başvuru olan açıklamalı sözlük, bir dilden öbür dile kelime çevirmek için kullanılan iki dilli veya çok dilli sözlük, bir kelimeyi doğru yazmak için bakılan yazım kılavuzu ve kelimenin gelişimini öğrenmek için kullanılan etimolojik sözlük yer alır.

Kıpçak grubu Türk lehçelerinden biri olan Kırgızcanın¹ yazı dili XX. yüzyılın ilk çeyreğinin sonlarında oluşmuştur.² Bu oluşumu Ekim Devrimi³ etkilemiştir. Ekim Devrimi'ne kadar okuryazar Kırgızlar, Çağatayca kullanıyorlardı. Ekim Devrimi'nin ilk yıllarında okullarda eğitim dili Kazakça ve Tatarca idi. 1923 yılından itibaren ilk defa Kırgızca okul kitapları çıkarılmaya, böylece Kırgızca artık resmî dil olarak kullanılmaya başlanmıştır (Öztürk 2012: 6).

Devrime kadarki döneme ait Kırgızca kelime hazinesiyle ilgili düzenlenen ilk sözlük RADLOFF'un hazırladığı dört cilt *Opıt Slovarya Tyurkskih Nareçiy 'Türk Lehçeleri Sözlüğü Denemesi'* sayılmaktadır. Bu eserin içinde öbür Türk lehçelerinden alınan kelimelerle birlikte Kırgızcaya ait bine yakın madde başı yer almaktadır (Saparbayev 1997: 231).

II.1. AÇIKLAMALI SÖZLÜKLER

1969 yılında ABDULDAYEV ve İSAYEV'in editörlüğünde *Kırgız Tili-nin Tüshündürmө Sөzdügü [Kırgızca Açıklamalı Sözlük]* çıkmıştır. Bu sözlük YUDAHIN'in hazırladığı *Kirgizsko-Russkiy Slovar'*a dayanılarak düzenlenmiştir. Sözlüğe atasözü ve deyimlerle birlikte BÖKÖNBAYEV, OSMONOV, TOKOMBAYEV, TURUSBKOV, ÜMÖTALİYEV gibi şairlerin ve ALIMKUL, OSMONKUL, TOKTOGUL gibi âşıkların şiirlerinden ve Kırgız destanlarından şiir biçimindeki örnekler girmiştir. Bu çalışma Sovyetler Birliği döneminde yazıldığı için içinde Sovyet hegemonyası, Lenin ve Komünist Par-

1 R. R. Arat, *Kırgızcaya Türk Şive Grupları* maddesinde *tav* grubunda yer vermiştir. Benzing ile Menges, Kırgızca'yı *Aral – Hazar* grubunda Kazak, Karakalpak ve Nogay Türkçeleriyle birlikte almıştır. T. Tekin tarafından yapılan son tasnifte Kırgız yazı dili *tawlı (Kıpçak)* grubundan ayrı olarak *tölä* grubunda değerlendirilmiştir. Kırgız Türkçesinin diyalektleri; kuzey, güneybatı ve güneydoğu diyalektleridir. Kırgız edebî dili, kuzey diyalektlerine dayanmaktadır. (AKIN, C.: “Kırgız Sözlükçülüğü ve Kırgız Sözlükleri”, *Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic (Sözlükçülük Sayısı)*: Volume 4/4, Summer 2009, sy. 2., 48-49 ss.)

2 ORUZBAYEVA, B. O.: “Kırgızskiy Yazık”: *Yazıkı Mira: Тюркские языки*: 286-287. s.; *Kırgız Tilinin Çağı Alfavitine cana orfoğrafiyası*: 3. s.

3 *Bolşevik Devrimi* veya *Rus Devrimi* olarak da adlandırılan *Ekim Devrimi*, Çarlık Rusya'sında Gregoryen takvimine göre 24 Ekim 1917 yılında (= Miladi takvime göre 7 Kasım 1917) Petrograd'daki Kışlık Saray'ın Lenin önderliğindeki Bolşeviklerin eline geçmesiyle başlayan ve Sovyetler Birliği'nin kurulmasına yol açan vakalar dizisidir.

tisini öven örnek cümleler hem şiir biçiminde hem de nesir biçiminde bulunur. Madde başları alfabetik sıradadır.

Madde başı örneği:

● **ААРЫ** *зат*. Гүлдүн ширесин чогултуп, аны балга айландыруучу чымын-чиркейдин бир түрү. *Бал аары. Жапан аары.* ♦ **Аарынын уюгундай** – 1) уу-дуу, ызычуу; 2) белгилүү бир тартипте эмес, бөөт-чөөт. *Аарынын уюгундай болгон үйлөр.*

[**ARI** *is*. Güldün şiresin çoğultup, anı balga aylandırıuçu çımın-çirkeydin bir türü ‘çiçeklerden bal özünü toplayarak onu bala dönüştüren böceklerin bir türü’. *Bal aarı ‘bal arısı’. Capan arı ‘yabani arı’.* ♦ **Aarının uyugunday** – 1) uu-duu, ızıçuu ‘bağırtı, çağırtı, gürültü, patırtı’; 2) belgilüü bir tartipte emes, bööt-çööt ‘belli bir düzene girmeyen, düzgün olmayan, karışık’. *Aarının uyugunday üylör = Düzensiz evler.*] (13. s.)

Kırgız Tilinin Tüshündürmө Sөzdügü’nün düzeltilmiş ikinci baskısının birinci cildi 1984 yılında çıkmıştır. Bu sözlükte A-Kürө arasındaki madde başları yer almıştır.

Madde başı örneği:

● **ААРЫ** *зат*. Гүлдүн ширесин чогултуп, аны балга айландыруучу чымын-чиркейдин бир түрү. *Бал аары. Жапан аары.* ■ *Жыпар береди аары коно калган каакымдан көзүн албады* (Сыдыкбеков). ♦ **Аарынын уюгундай** – 1) белгилүү бир тартипте болбогон, бөөт-чөөт. *Аарынын уюгундай болгон үйлөр*; 2) өтө көп, кыжы-кыйма. *Залдын ичи аарынын уюгундай кыжылдайт* (Баялинов).

[**AARI** *is*. Güldün şiresin çoğultup, anı balga aylandırıuçu çımın-çirkeydin bir türü ‘çiçeklerden bal özünü toplayarak onu bala dönüştüren böceklerin bir türü’. *Bal aarı ‘bal arısı’. Capan arı ‘yabani arı’.* ■ *Cıpar beregi aarı kono kalgan kaakımdan közün albadı ‘Cıpar işte bu arının konduğu yabani hindibadan gözlerini alamadı’* (Sıdıkbekov). ♦ **Aarının uyugunday** – 1) belgilüü bir tartipte bolbogon, bööt-çööt ‘belli bir düzene girmeyen, düzgün olmayan, karışık’. *Aarının uyugunday üylör ‘düzensiz evler’*; 2) öтө көп, kıcı-kıyma ‘pek çok, kaynaşan’. *Zaldın içi aarının uyugunday kıcıldayt ‘salonun içi kaynaşıyor’* (Bayalinov).] (16-17. ss.)

2010 yılında İ. ABDUVALİYEYEV, A. AKMATALİYEYEV, A. KADIRMAMBETOVA, M. KASIMGELDİYEVA, J. SEMYONOVA ve öbür dilcilerin oluşturduğu heyet tarafından hazırlanan, 50.000’den fazla kelime ve kelime grubu içeren tek ciltlik *Kırgız Tilinin Sөzdügü* [*Kırgızca Sөzlük*] yayımlanmıştır. 2011’de bu sözlük iki cilt olarak yeniden yayımlanmış; bazı madde başları ve örnekler sözlükten çıkartılmıştır. Sözlükteki her madde başı örneklerle açıklanmış; örnekler basın, siyaset, edebiyat ve konuşma dilinden alınmıştır.

Madde başı örneği:

• **ААРЫ** Өсүмдүктөрдүн гүлүнүн ширесин соруп жашаган, чакса уусу бар чымын-чиркейлердин бир түрү. *Жыпар береги аары коно калган каакымдан көзүн албады* (Сыдыкбеков). [AARI Өсүмдүктөрдүн гүлүнүн ширесин соруп чаңаган, чакса уусу бар чымын-чиркейлердин бир түрү ‘Bitki çiçeklerinin bal özünü emerek yaşayan ve soktuğu zaman iğnesini batıran böceklerin bir türü’. *Cıpar beregi aarı kono kalgan kaakımdan köziün albadı* ‘Cıpar işte bu arının konduğu yabani hindibadan gözlerini alamadı.’ (Sıdıkbekov)] (14. s.)

II.2. DİYALEKTOLOJİK SÖZLÜKLER

İlk Kırgızca diyalektolojik sözlük MUKAMBAYEV tarafından hazırlanan ve 1972 yılında yayımlanan *Kırgız Tilinin Dialektologiyalık Sözdüğü* [*Kırgızca Diyalektolojik Sözlük*]dür. Bu cilde A-C harfleri arasındaki madde başları alınmıştır. Sözlüğün editörlüğünü YUDAHİN yapmıştır.

Madde başı örneği:

• **АБЖЫР-** *лейл., пам., зам., жерг.* 1. шамдагай, тың; 2. тапкыч, эпчил; 3. *батк.* чапчаң, чакан; *абжыр бала болуптур*. [ABCIR- *leyl., pam., zam., cerg.* I. şamdagay, tıj ‘becerikli, eli uz’; 2. tapkıç, êpçil ‘usta, zihni çevik’; 3. *batk.* çapçaң, çakan ‘cesur, ateşli, kıvrak’; *abcır бала болуптур* ‘çocuk becerikliymiş’.] (4. s.)

1976 yılında bu cilt gözden geçirilerek ve düzeltilerek ikinci defa basılmıştır. Sözlük A-Y harfleri arasındaki madde başlarını içermektedir. Sözlüğün editörlüğü YUDAHİN ve AHMATOV tarafından yapılmıştır.

Bu sözlük hemen hemen tüm Kırgızca ağızları kapsamaktadır. Her madde başı atasözü, deyim, bilmece gibi örnek cümlelerle zenginleştirilmiştir. İçinde etnografya ve tarihî bilgiler de vardır.

Madde başı örneği:

• **АБЖЫР-** *лейл., пам., зам., жерг.* I. шамдагай, тың; маш, тапкыч, эпчил, өткүр, чапчаң, чакак; *абжыр бала болуптур* / “*абжөр, абжир, абжур, абжыл*” *болуп айтыла берет*/. [ABCIR- *leyl., pam., zam., cerg.* I. şamdagay, tıj; maş, tapkıç, êpçil, ötkür, çapçaң, çakak ‘becerikli, eli uz; usta, zihni çevik, çevik, cesur, ateşli, kıvrak’; *abcır бала болуптур* ‘çocuk becerikliymiş’ / “*abcör, êbcir, abcur, abıl*” *bolup aytila берет* ‘şeklinde söylenilir’/.] (2. s.)

MUKAMBAYEV tarafından hazırlanan 32.000’e yakın madde başı içeren *Kırgız Tilinin Dialektologiyalık Sözdüğü* [*Kırgızca Diyalektolojik Sözlük*] KONKOBAYEV’in editörlüğünde düzeltilerek yayımlanmıştır. Bu sözlükte A-E harfleri arasındaki madde başları yer almaktadır.

Madde başı örneği:

• **АБЖЫР**- лейл., пам., зам., жерг. 1. шамдагай, тың; 2. тапкыч, эпчил; 3. батк. чапчаң, чакан; *абжыр бала болуптур*. [ABCIR- лейл., пам., зам., жерг. I. шамдагай, тың ‘becerikli, eli uz’; 2. тапкыч, эпчил ‘usta, zihni çevik’; 3. батк. чапчаң, чакан ‘cesur, ateşli, kıvrak’; *abcir bala bolup-tur ‘çocuk becerikliymiş’.*] (71. s.)

II.3. ETİMOLOJİK SÖZLÜKLER

Kırgızca, etimolojik sözlükler bakımından çok fakirdir. Bu çalışma esnasında Kırgızistan’daki tüm kütüphaneler, üniversiteler ve yayınevleri taranmış sadece bir sözlüğe rastlanmıştır. Bu sözlük 1988 yılında SEYDAKMATOV tarafından *Kırgız Tilinin Kısaça Etimolojikalık Sözdüğü* [*Kırgızca Etimolojik Sözlük*] adı altında yayımlanmıştır.

• **ӨТҮК** Кыргызча *өтүк* түрүндө айталган сөз казакча *etik*, чувашча *ata* болуп айтылат. Чувашча *ata* сөзү аяккы к тыбышынын түшүргөн *атак* сөзү болуп эсептелет. *Атак* сөзү болсо азыркы *аяк* (*айак*) сөзүнүн байыркы кездеги формасы болгон. Азыркы кезде *бут кийим* деп айткан сыяктуу болуп байыркы кезде *атак кийим* болуп айтылып, кийин казак тилиндегидей *etik* болуп өзгөрүп, анын кыргыз тилиндегидей *өтүк* түрүнө келген окшойт. [ÖTÜK ‘ÇİZME’ Kırgızça *ötük* түрүндө айталган сөз Kazakça *etik*, Çuvaşça *ata* болуп айтылат. Çuvaşça *ata* сөзү аяккы к тыбышынын түшүргөн *атак* сөзү болуп эсептелет. *Атак* сөзү болсо азыркы *аяк* сөзүнүн байыркы кездеги формасы болгон. Азыркы кезде *but kiyim* деп айткан сыяктуу болуп байыркы кезде *атак кийим* болуп айтылып, кийин Kazak тилиндегидей *etik* болуп өзгөрүп, анын Кыргыз тилиндегидей *ötük* түрүнө келген окшойт ‘Kırgızca *ötük* şeklinde kullanılan bu kelime Kazakçada *etik*, Çuvaşçada *ata* olarak geçer. Çuvaşçadaki *ata* kelimesi *atak* kelimesinin sonundaki *k* sesinin düşürülmesiyle ortaya çıkmıştır. *Atak* kelimesi ise günümüzdeki *ayak* kelimesinin eski şeklidir. Günümüzde kullanılan *but kiyim* ‘ayakkabı’ şekli eskiden *atak giyim* olarak kullanılmıştır. Daha sonra Kazakçada gibi *etik* olarak değiştirilmiş, Kırgızcadada ise *ötük* şeklini almıştır.’.] (198. s.)

II.4. ANSİKLOPEDİK SÖZLÜKLER

İlk Kırgızca ansiklopedik sözlük olarak 1976–1980 yılları arasında altı cilt olarak yayımlanan *Kırgız Sovet Entsiklopediyası* [Kırgız Sovyet Ansiklopedisi] sayılmaktadır.

Madde başı örneği:

● А – 1) латын, орус жазма-чиймесин урунган элдердин, асыресе кыргыз элинин алиппесиндеги биринчи тамга. Ал адегенде байыркы финикия жазмасында жаралып, андан байыркы грек жазмасы аркылуу латын ж-а орус алфавитине өткөн. Бу тамга кыргыз адабий тилинде кең, жоон, эринсиз үндүү тыбышты туюндурат. 2) Түпкү теги грекче, айрым чет элдик сөздөрдүн башында турган “а” (үндүүлөрдүн астында “ан” формасын алат) кыргызча “-сыз” мүчөсүндөй терс маанини түшүндүрөт. Мис., ассиметрия – симметриясыз, анаэробиз – аэробизсуз. [А – 1) latin, orus cazma-çiyмесin urungan ёlderдин, asirese Kırğız ёlinin alıppesindegi birinçi tamga. Al adegende bayırkı Finikiya cazmasında caralıp, andan bayırkı Grek cazması arkılıuu Latin c-a orus alfavitine ötkön. Bu tamga Kırğız adabiy tilinde keң, coon, ёrinsiz ündüü tıbıştı tuyundurат ‘Latin, Rus yazısını kullanan halkların ve özellikle Kırğızların alfabesindeki birinci harftir. Eski Finike yazısında ortaya çıkan bu harf daha sonra Eski Yunan yazısı üzerinden Latin ve Rus alfabesine geçmiştir. Kırğızcada bu harf geniş, kalın ve düz bir sestir.’ 2) Tüpkü tegi Grekçe, ayırım çet ёldik sözdördün başında turган “a” (ündüülördün astında “an” formasın alат) Kırğızça “-sız” müçösündöy ters maanini түşündüröt. Mis., assimetriya – simmetriyasız, anaёrobiz – аёrobizsuz ‘Yunanca ve bazı yabancı kökenli kelimelerin başında olan “a” (ünlülerle başlayan kelimelerde “an” şeklini alır) Kırğızcadaki “-sız” ekinin verdiği karşıt anlam bildirir. Mesela; assimetriya – simmetriyasız = asimetrik, simetrik olmayan, anaёrobiz – аёrobizsuz anaerobiosis’.] (9. s.)

1984-1987 yılları arasında ORUZBAYEVA'nın editörlüğünde dört cilt *Sovettik Entsiklopediyalık Sözdük* [*Sovyet Ansiklopedik Sözlük*] yayımlanmıştır. Bu çalışma *Sovetskiy Entsiklopediçeskiy Slovar*'ın ikinci baskısının çevirisidir. Sözlükte bazı madde başlarına şema ve resimler eklenmiştir.

Madde başı örneği:

● **АЙЫЛ-КЫШТАКТАР** – ар бир өлкөдө ш. үчүн кабыл алынган критерийге туура келбеген калктуу пункттар. Айыл кыштактарга калкы (анын санына карабастан) негизинен айыл же токой чарбасында, промыселдик аңчылыкта ж.у.с. иштеген калктуу пункттар кирет. Дүйнөнүн калкынын 61% (1978), СССРдин калкынын 37% (1981) А.-К-да жашайт. [**АЙИЛ-КІШТАКТАР** - ар bir өлкөдө ş. үчүн kabil alingan kriteriyge tuura kelbegen kalktuu punktтар. Ayıl Kıştaktarga kalkı (anın sanına karabastan) negizinen ayıl ce tokoy çarbasında, promıselдик аңçılıкта c.u.s. іштеген kalktuu punktтар кирет. Düynөнүн kalkının 61% (1978), SSSR'din kalkının 37% (1981) Ayıl kıştaktarda çaşayт ‘her ülkede şehir standartlarına uymayan yerler bulunur. Köyler, (sayısına bakmadan) köy

halkının bulunduğu yerler veya orman işletmesi, avcılık yapılan yerler vs. bu yerlerden sayılır. Dünya halkının yüzde altmış biri (1978), SSCB halkının yüzde otuz yedisi (1981) köylerde yaşar'.] (53. s.)

1987 yılında ORUZBAYEVA'nın editörlüğünde *Geografyalık Entsiklopediyalik Sözdük: Düynönün Geografyalık Atooloru* [Ansiklopedik Yer Adları Sözlüğü: Dünya Yer Adları] adlı bir sözlük çıkmıştır.

1990 yılında URSTANBEKOV ve ÇOROYEV tarafından *Kırgız Tarihi: Kısaça Entsiklopediyalik Sözdük* [Kırgız Tarihi: Kısa Ansiklopedik Sözlük] hazırlanmıştır.

II.5. DEYİM SÖZLÜKLERİ

İlk Kırgızca deyimler sözlüğü ABDULDAYEV, İSAYEV, ORUZBAYEVA, OSMONOVA, SARTBAYEV ve TURSUNOV'dan oluşan bir heyet tarafından hazırlanmış ve 1980 yılında *Kırgız Tilinin Frazeologiyalik Sözdüğü* [Kırgızca Deyimler Sözlüğü] adıyla yayımlanmıştır. Bu sözlük 4.000'den fazla Kırgızca deyim ihtiva etmektedir. Her deyim açıklaması ve farklı kullanılışları verilmiştir. Örnekler hem o zamana ait edebiyattan hem de halk ağzından alınmıştır.

Madde başı örneği:

● **ААРЫНЫН УЮГУНДАЙ.** 1. Абдан уу-дуу болгондой, ызычуу, кыжы-кужусу көп. Залдын ичи аарынын уюгундай кыжылдайт (Баялинов).

2. Баш аламан, иретсиз, эң көп, бөөт-чөөт. Аарынын уюгундай болгон үйлөр.

[**AARININ UYUGUNDAY** – 1) Abdan uu-duu bolgondoy, ızı-çuu, kıcı-kucusu көп 'çok gürültülü, patırtı çağırtısı çok olan'. Zaldın içi aarının uyugunday kıcıldayt 'salonun içi çok kaynaşıyor' (Bayalınov).

2. Baş alaman, iretsiz, eñ көп, bööt-çööt 'düzensiz, belli bir düzeni olmayan, düzgün olmayan, pek çok, karışık'. Aarının uyugunday üylör = Düzensiz olan evler.] (21. s.)

1990 yılında ABDULDAYEV tarafından hazırlanan ve orta öğretim öğrencilerinin kullanılabileceği bir kaynak olan *Kırgız Tilinin Frazeologiyalik Sözdüğü* [Kırgızca Deyimler Sözlüğü] yayımlanmıştır.

2001 yılında *Kırgız Tilinin Frazeologiyalik Sözdüğü* 'Kırgızca Deyimler Sözlüğü'nün düzeltilmiş ve tamamlanmış ikinci baskısı çıkmıştır. Bu kez sözlük 7.980 madde başı içermektedir. İçinde çeşitli deyimlerin yanı sıra Rusçadan Kırgızcaya giren deyimlere de yer verilmiştir. Bütün deyimlerin en iyi şekilde açıklanmasına gayret edilmiştir.

Madde başı örneği:

● **ААРЫНЫН УЮГУНДАЙ.** 1. Абдан уу-дуу болгондой, ызычуусу, кыжы-кужусу көп. *Залдын ичи аарынын уюгундай кыжылдайт* (Баялинов).

2. Баш-аламан, иретсиз, эң көп, бөөт-чөөт. *Аарынын уюгундай болгон үйлөр.*

[**AARININ UYUGUNDAY** – 1) Abdan uu-duu bolgondoy, ızı-çuusu, kıcı-kucusu көп ‘çok gürültülü, patırtı çağırtısı çok olan’. *Zaldın içi aarının uyugunday kıcıldayt ‘salonun içi çok kaynaşıyor’* (Bayalinov).

2. Baş-alaman, iretsiz, bööt-çööt ‘düzensiz, belli bir düzeni olmayan, düzgün olmayan, karışık’. *Aarının uyugunday üylör = Düzensiz olan evler.*] (22. s.)

II.6. TERS DİZİM SÖZLÜKLERİ

1989 yılında DIYKANOV tarafından hazırlanmış olan *Kırgız Tilinin Ters cana Keri Alfavitüü Sözdüğü* [*Kırgızca Sözlüğün Ters ve Sondan Başa Alfabetik Dizimi*] yayımlanmıştır. Bu tür sözlük ilk defa yapılmıştır. Sözlükte madde başları tek heceli, iki heceli, üç heceli, dört hecele ve çok heceli kelimelere göre sıralanmıştır. Kelimelerin fonetik transkripsyonu verilmiş, hangi dilden geldiği de belirtilmiştir.

Madde başı örneği:

● ааб	баа I межд.	● ба	аб: /аб-бали!/ межд.
● ааб	баа II ир. сущ.	● прак	краб рс. сущ.
● аад	даа I = дагы	● патш	штаб рс. сущ.
● аад	даа- II	● ыбмай	ямб рс. сущ.
● ааж	жаа I сущ.	● убмор	ромб рс. сущ.
● ааж	жаа II	● поз	зоб рс. сущ.
● ааж	жаа III	● прег	герб рс. сущ.
[● ааб	баа I межд. ‘ünlem’	● ба	аб: /аб-бали!/ межд. ‘ünlem’
● ааб	баа II ир. сущ. ‘Far. is.’	● прак	krab rs. сущ. ‘Rus. is.’
● аад	даа I = дагы	● патш	штаб rs. сущ. ‘Rus. is.’
● аад	даа- II	● ыбмай	yamb rs. сущ. ‘Rus. is.’

● aac	caa I suşç. ‘is.’	● ubmor	romb rs. suşç. ‘Rus. is.’
● aac	caa II	● poz	zob rs. suşç. ‘Rus. is.’
● aac	caa III	● preg	gerb rs. suşç. ‘Rus. is.’] (12. s.)

II.7. EŞ ANLAMLILAR SÖZLÜĞÜ

Kırgızca eş anlamlı sözcüklerle ilgili birçok sözlük yazılmıştır: *Azırkı Kırgız Tilindegi Sinonimder* [Modern Kırgızca Eş Anlamlı Sözcükler], *Kırgız Tilinin Sinonimder Sözdüğü* [Kırgızca Eş Anlamlı Sözcükler Sözlüğü].

Eş anlamlı sözcükleri daha geniş içeren ilk sözlük 1984 yılında yayımlanan *Kırgız Tilinin Sinonimder Sözdüğü* [Kırgızca Eş Anlamlılar Sözlüğü] olmuştur. Sözlükte alfabetik olarak 7.000’e yakın madde başı sıralanmıştır. Her madde başı için açıklama yapılmış ve örnek cümle verilmiştir.

Madde başı örneği:

<p>● АКЫЛДУУ, ЭСТҮҮ <i>Акылы бар, акыл жөндөмү дурус.</i> Акылдуу отко карайт, акылы жок казанга карайт (макал). Эстүү - көпчүл, эселек - тууганчыл (макал). [AKILDUU, ESTÜÜ ‘AKILLI, ZEKİ’ <i>Akılı bar, akıl cöndömi durus ‘aklı yerinde, doğru algılayan’.</i> Akıldı otко karayt, akılı çok kazanga karayt (makal) ‘Akıllı ateşe, ahmak kazana bakar (atasözü)’. Estüü - көпчүл, эселек - тууганчыл (makal) ‘Akıllı toplumcu, ahmak akrabacı (atasözü)’.] (35. s.)</p>

2006 yılında ABAKİROVA’nın hazırladığı ilk *Russko-Kırgızskiy i Kırgızsko-Russkiy Sinonimiçeskiy Slovar Frazeologizmov so Znaçeniyem «Psihiçeskoye Sostoyaniye Litsa»* [Rusça-Kırgızca ve Kırgızca-Rusça «Yüzün Psikolojik Durumu» Bağlamında Eş Anlamlı Deyimler Sözlüğü] yayımlanmıştır. Bu sözlükte binden fazla yüzün psikolojik durumunu belirten Rusça ve Kırgızca deyim yer alır. İçindeki örnekler Cengiz AYTMATOV ve BAYCİYEV’in hikâyeleri, Manas’tan alınmıştır.

Madde başı örneği:

<p>● 1 Состояние «Растеряться, обо всём забыть, не знать что делать» - «Алдастап, акылынан ажырап калуу, дал болуп калуу, алдастап калуу». Быть на распутье. Не знать что делать, куда пойти, что предпринять. Кангы болуу, <u>ман болуу</u>, дендароо болуу, арсар болуу. Ученики <u>были на распутье</u> от неизвестности в будущем...</p>
--

Башы маң болуу. Эмне кылаарын билбей алдастоо. См. **Быть на распутье.**

Кара ташка таң болуп, ойлонуп башы маң болуп. “Семетей”.

[1 Sostoyaniye «Rasteryat’sya, obo vsyom zabit’, ne znat’ čto delat’» - «Aldastap, akılnan acırap kaluu, dal bolup kaluu, aldastap kaluu» ‘«Şaşırmaq, her şeyi unutmak, ne yapacağını bilememek» durumu’.

Bit’ na rasputye ‘İki yol arasında kalmak’. Ne znat’ čto delat’, kuda poyti, čto predprinyat’ ‘Ne yapacağını, nereye gideceğini bilememek’. Kan-gı boluu, **mañ boluu**, dendaroo boluu, arsar boluu ‘**Şaşırmaq**, şaşkın ol-mak’.

Uçeniki bili na rasputye ot neizvestnosti v budušem. ‘Öğrenciler geleceğin bilinmezliğinden dolayı şaşkındı’ (7. s.)

Başı mañ boluu ‘Şaşırmaq’. Emne kılaların bilbey aldastoo ‘Ne yapacağını bilmeden koşuşmak’. Sm. ‘bk.’ **Bit’ na rasputye.**

Kara taşka tañ bolup, oylonup başı mañ bolup. “Semetey”. (9. s.)]

II.8. ZIT ANLAMLILAR SÖZLÜĞÜ

1988 yılında CAPAROV tarafından *Kırgız Tilinin Antonimder Sözdüğü* [*Kırgızca Zıt Anamlılar Sözlüğü*] yayımlanmıştır. Sözlükte zıt anlamlı sözcükler çeşitli anlamlarıyla alfabetik olarak sıralanmıştır. Her madde başı için açıklama yapılmış, Kırgız şair ve yazarlarının eserlerinden örnek cümleler verilmiştir.

Madde başı örneği:

● агарт – карарт

Ak kылуу, ak түскө келтирүү, Кара кылуу, кара түскө айлантуу, таза кылуу булгоо

Абдыбек, эски көйнөгүңдү чеч да, мында биз алып келген жаңы көйнөктү кий. Жаканды агарт (Өмүрбаев).

Каштай тунук сууга кара боёк салып, карартты (Жантөшев).

[● агарт - karart ‘ağartmak – karartmak’

Ak kылуу, ak түскө келтирүү, таза кылуу Кара кылуу, кара түскө айлantuu, bulgoo

‘beyaz yapmak, beyaz renge getirmek’, ‘siyah renge dönüştürmek, kirletmek’

Abdıbek, eski köynөгүңdү чеч да, mında biz alıp kelgen cañı köynөktü kiy. Cakañdı агарт ‘Abdıbek, eski gömleğini çıkar da getirdiğimiz yeni gömleği giy. Yakanı beyazlat’ (Ömürbayev).

Каштай tunuk сууга кара boyok салıp, kararttı ‘Berrak suya kaş gibi, simsiyah boya atıp kararttı’ (Cantöşev).] (13-14. ss.)

2009 yılında KÖSMENE tarafından *Kırgız-Türk Tilderindeki Makaldar-dın Antonimdik Sözdüğü* [*Kırgızca-Türkçe Zıt Anımlı Atasözleri Sözlüğü*] yayımlanmıştır. Yapılan bu çalışma Türkçe ve Kırgızca arasındaki birçok benzerlik ve ortak kullanımın yalnızca kelimelerde değil atasözlerinde de mevcut olduğunu göstermektedir. Bu sözlükte her maddede Kırgızca atasözlerinin aslı, Türkçe çevirisi ve Kırgızca zıt anlamlı sözcükler sıralanmıştır.

Madde başı örneği:

• Адал болсоң дос көбөйөт, арам болсоң кас көбөйөт. ‘Adaletli olsan dost, zalim olsan düşman çoğalır.’ Адал / арам / дос / кас (17. s.)

II.9. SESTEŞLER SÖZLÜĞÜ

Kırgız Tilinin Omonimler Sözdüğü [*Kırgızca Sesteşler Sözlüğü*] ilk defa 1986 yılında yayımlanmıştır. Sözlükte verilen sesteşlerin anlamları verilirken ya Rusça denkliği gösterilmiş ya da Kırgızca açıklaması yapılmıştır.

Madde başı örneği:

• АГАТ

Агат I – zat. Катмарлары ар кандай түстө болгон, кооздук үчүн же майда буюмдарды жасоо үчүн колдонула турган катуу минералдык зат.

Агат II – zat. (борозда для посадки хлопка, табака и др. растений) пахта, тамеки ж. б. өсүмдүктөрдүн тигүү үчүн тартылган арыкча, жөөк. *Алар кышын-жайын пахта агатынан чыгышпайт* (Мавлянов). *Паhtанын агатында төрөлүп, паhtанын агатында кармайдык* (Мавлянов).

[**Агат I – zat.** Катмарлары ар кандай түстө болгон, кооздук үчүн же майда буюмдарды жасоо үчүн колдонула турган катуу минералдык зат ‘is. Катмарлары түрлү түрлү renklerde olan, güzellik için veya ufak eşya yapımında kullanılan sert madenî madde (akik)’.

Агат II – zat. (borozda dlya posadki hlopka, tabaka i dr. rasteniy) пахта, тамеки с. б. өсүмдүктөрдүн тигүү үчүн тартылган арыкча, чөкк ‘is. pamuk, tütün vs. bitkileri dikmek için yapılan arık.’ *Алар кышын-жайын пахта агатынан чыгышпайт ‘онлар кышын-жайын пахта агатынан чыгышпайт’* (Мавлянов). *Паhtанын агатында төрөлүп, паhtанын агатында кармайдык ‘pamuk арыгында doğup pamuk арыгында yaşlandık.’* (Мавлянов)] (14. s.)

II.10. ÖZEL ADLAR SÖZLÜĞÜ

1979 yılında CAPAROV’un düzenlediği *Kırgız Adam Attarının Sözdüğü* [*Kırgız Özel İsimler Sözlüğü*] yayımlanmıştır. Bu sözlük 6.000’den fazla kaddın ve erkek isimleriyle birlikte baba adı ve soyadları da ihtiva etmektedir. Nüfus ve nikâh daireleri, noter gibi yerlerde çalışanlar tarafından yararlanılmak üzere hazırlanmıştır.

Madde başı örneği:

Кыргызчасы	Орусчасы
● Аалы, Аалы, фам. Аалыев, Аалыева, ата. Аалыевич, Аалыевна.	фам. Аалыев, Аалыева, отч. Аалыевич, Аалыевна.
[● Аали, Аали, Аали, fam. Aaliyev, Aaliyeva, ata. Aaliyevič, Aaliyevna.	fam. Aaliyev, Aaliyeva, ‘soyadı’ Aaliyev, Aaliyeva, otç. Aaliyevič, Aaliyevna. ‘baba adı’ Aalı oğlu, Aalı kızı. (116. s.)

2004 yılında *İmena Sobstvenniye v Epose “Manas”*: *Slovar İmyon Sobstvennih v Originale i Russkoy Transliteratsii* [*Manas Destanındaki Özel İsimler: Aslına Uygun Rusça Transliterasyonlu Özel İsimler Sözlüğü*] adlı özel isimler sözlüğü yayımlanmıştır. Bu sözlükte 1.400 madde tespit edilmiştir. *Manas Destanı*’nın Rusça baskısından örnek şiirler verilmiştir.

Madde başı örneği:

● Абай <i>Антроним</i> [Abay <i>Kişi adı</i> Имя, упомянутое в завещании Көкөтөя. <1> Көкөтөй vasiyetname-sinde anılan isim. <1>] (9. s.)

II.11. YER ADLARI SÖZLÜĞÜ

1962 yılında İSAYEV, TOKOMBAYEV, ALİYEV ve MURZAHMETOV’dan oluşan bir heyet tarafından ilk defa *Kırgızstandağı Geografiyalık Attardıñ Sözdüğü (Dolboor)* [*Kırgızistan Yer Adları Sözlüğü*] yayımlanmıştır.

Sözlüğe yalnızca Kırgızca yer adları girmiştir. I. bölümde yer adları büyük vadi, çukur ve nehir havzalarına göre sistematik olarak verilmiştir. II. bölümde ise adlar alfabetik olarak sıralanmıştır. Sık rastlanan ve kolay telaffuz edilen yer adları sözlük içine alınmamıştır.

Madde başı örneği:

● I. ЧҮЙ ӨРӨӨНҮ	● I. ÇÜY ÖRÖÖNÜ ‘ÇÜY VADİSİ’
● Тоолор Ашуулар Ак-Сай	● Toolor ‘dağlar’ Aşuular Aşuular ‘dağ boğazları’ Ak-Say
● Алчоо- Абыла- Ак-Суу...	● Alçoo Abıla Ak-Suu
Байбиченин-Соорусу...	Baybiçenin-Soorusu...
Ала-Арча...- Көлдөр	Ala-Arça... Köldör ‘göller’
Чокулар-Жердин аттары Ак-Көл	Çokular ‘tepeler’-Cerdin Attarı ‘yer adları’ Ak-Köl

Аламүдүн-Адыгине-Төр-Жар-Таш	Alamüdün- Adıgine-Tör-Car-Taş
Ара-Айым... Айдыраалы (Тайгак Жашыл-Көл...	Ara-Ayım... Aydıraalı (Taygak) Ca-şıl-Köl... (11-14. ss.)

2004 yılında BARATALIYEV tarafından hazırlanan *Kırgızstandağı Cer-Suu Atalıştarının Sözdüğü* [Kırgızistan Yer ve Su Adları Sözlüğü] çıkmıştır. Sözlük 12.000'den fazla kelime içerir. Bunlar dağ, tepe, göl, su, şelale, vadi, şehir, köy vb. yer adlarıdır. Her yer adı için bulunduğu yer de belirtilmiştir. Sözlükte verilen yer adları Kırgızcanın yeni yazım kurallarına göre yazılmıştır.

Madde başı örneği:

ТООЛОП	TOOLOR ‘DAĞLAR’
● Адыгинетoo. Түркстан кырка тоосунда	● Adıginetoo. Türkstan kırka toosunda ‘Türkistan Sıradağı’nda’
● Айрыма тоосу. Чаткал кырка тоосунда	● Ayryma toosu. Çatkal kırka toosunda ‘Çatkal Sıradağı’nda’ (5. s.)
ЧОКУЛАР	ÇOKULAR ‘TEPELER’
● Авлетим. Чаткал кырка тоосунда	● Avletim. Çatkal kırka toosunda ‘Çatkal Sıradağı’nda’
● Айдарбек. Алай кырка тоосунда	● Aydarbek. Alay kırka toosunda ‘Alay Sıradağı’nda’ (16. s.)
АШУУЛАР	AŞUULAR ‘BOĞAZLAR’
● Абшыр. Кичалай кырка тоосунда	● Abşır. Kiçalay kırka toosunda ‘Kiçalay Sıradağı’nda’
● Акбейит. Атбашы кырка тоосунда	● Akbeyit. Atbaşı kırka toosunda ‘Atbaşı Sıradağı’nda’ (19. s.)
ӨРӨӨНДӨР	ÖRÖÖNDÖR ‘VADİLER’
● Фергана өрөөнү. Орто Азияда	● Fergana öröönü. Orto Aziyada ‘Fergana Vadisi. Orta Asya’da.’
● Чүй. Түндүк Теңиртоодо	● Çüy. Tüндük Teñirtoodo ‘Kuzey Tanrı Dağları’nda’ (42-43. s.)
КАПЧЫГАЙЛАР	KAPÇIGAYLAR ‘DAĞ BOĞAZLARI’
● Актал. Байбичетоодо	● Aktal. Baybiçetooda ‘Baybiçe Dağı’nda’

● Аларча. Кыргыз Алатоосунун түндүк капталында	Alarça. Kırgız Alatoosunun tündük kaptalında ‘Kırgız Tanrı Dağları’nın kuzey yamacı’ (44. s.)
ҮҢКҮРЛӨР	ÜDKÜRLÖR ‘MAĞARALAR’
● Ажыдаар. Төөмоюн тоосунда	Acidaar. Töömoyun toosunda ‘Töömoyun Dağı’nda’
● Аксай. Кыргыз Алатоосунун түндүк капталында	Aksay. Alatoosunun tündük kaptalında ‘Kırgız Tanrı Dağları’nın kuzey yamacında’ (47. s.)
МӨҢГҮЛӨР	MÖDGÜLÖR ‘SIRADAĞLAR’
● Абрамов. Алай кырка тоосунда	Abramov. Alay kırka toosunda ‘Alay Sıradağı’nda’ (48. s.)
● Агарт. Кичалай кырка тоосунда	Agart. Kiçalakay kırka toosunda ‘Kiçalay Sıradağı’nda’
СУУЛАР	SUULAR ‘SULAR’
● Ажыке. Ылайсуунун (Тар) жогорку агымы	Acıke. Ilaysuunun (Tar) cogorku agımı ‘Ilaysuyu’nun (Tar) üst akımı’ (58-59. s.)
● Аксуу. Сырдарыянын сол куймасы	Aksuu. Sırdarıya’nın sol kuyması ‘Sırderya’nın sol ağzı’
ШАРКЫРАТМАЛАР	Ş A R K I R A T M A L A R ‘ŞELELELER’
● Арстанбап. Бабашата кырка тоосунда	Arstanbap. Babaşata kırka toosunda ‘Babaşata Sıradağı’nda’
● Барскон. Барскон өрөөсүнүн батыш капталында	Barskon. Barskon öröösünün batış kaptalında ‘Barskan Vadisi’nin batı yamacında’ (113. s.)
КӨЛДӨР	KÖLDÖR ‘GÖLLER’
● Соңкөл. Ички Теңиртоодо	Soñköl. İçki Teñirtoodo ‘İç Tanrı Dağları’nda’
● Ысыккөл. Теңиртоонун түндүк-чыгышында	Isıkköl. Teñirtoonun tündük çıгыşında ‘Tanrı Dağları’nın kuzey çıkışında’ (114. s.)

2009 yılında KASIMGELDİYEVA’nın hazırladığı «Semetey», «Seytek» Eposundaki Toponimler [«Semetey», «Seytek» Destanındaki Yer ve Su Adları] yayımlanmıştır. Bu sözlükte ünlü manasçı Sayakbay KARALAYEV’in varyantındaki «Semetey» ve «Seytek» destanlarında geçen yer ve su adları

(toponimler) yer almıştır. Her madde başı için destanda geçtiği yerlerden örnekler verilmiştir.

Madde başı örneği:

• АБЕРГЕН - көл аталышы:	[ABERGEN – көл аталышы ‘göl adı’]
Тетиги Аберген деген көлүндө,	Tetigi Abergen degen kölündө,
Суук-Төрдүн төрүндө,	Suuk-Tördün töründө,
Жалгыз көздүн жеринде	Calgız közdün cerinde
Алтымыш баштуу ажыдаар	Altımış baştuu acıdaар
Артык мыктуу зыйкырчы (СК. «Семетей», КФ).	Artık mıktuu zıykırçı (SK. «Seme-tey», KF)] (7. s.)

II.12. DİL BİLGİSİ SÖZLÜKLERİ

1978 yılında *Kırgız Tilinin Morfemalik Sözdüğü* [*Kırgızca Yapma Ekleri Sözlüğü*] yayımlanmıştır. Madde başları alfabetik sıradadır. Yapma ekleri kök veya gövdelerden “/” işareti ile ayırt edilmiştir.

Madde başı örneği:

китеп	[китеп ‘kitap’]
китеп/кана	[китеп/kana ‘kütüphane’]
китеп/кана/лу	[китеп/kana/luu ‘kütüphaneli’]
китеп/кана/сыз	[китеп/kana/sız ‘kütüphanesiz’]
китеп/кана/чы	[китеп/kana/чы ‘kütüphaneci’]
китеп/ч	[китеп/че ‘küçük kitap, risale’]
китеп/чи	[китеп/чи ‘kitapçı’] (182. s.)

2006 yılında SATIMOVA’nın hazırladığı *Mongol-Kırgız İcil Yazguurtay Ügsiyn Tol Biçig (Oro Orçuulgatay) • Mongol-Kırgız Sözdördün Üngüsü Okşoş Sözdük (Orus Tiline Kotorulgan)* [*Moğolca-Kırgızca Kökleri Benzer Kelimeler Sözlüğü (Rusçaya Çeviri)*] yayımlanmıştır. Bu sözlük 40.000’den fazla madde başı içermektedir. Kelime ve ifadeler ilk defa benzerlik bakımından seçilmiştir. Sözlük; Türklük bilimi, tarih, Moğol ve Kırgız dili uzmanları ile felsefeci ve tercümanların istifade edebileceği bir sözlüktür.

Madde başı örneği:

Монгол хэлэнд	Кыргыз тилинде	В русском языке	
Авах	Аба ырайы	Погода	‘Hava’
Адуу, морь	Ат, жылкы	Лошадь, конь	‘At, ylkı’
Айл	Айыл	Аул, село	‘Köy’ (23. s.)

II.13. HALK ADLARI SÖZLÜĞÜ

2003 yılında KARATAYEV'in hazırladığı *Kırgız Etnonimder Sözdüğü* [*Kırgız Kavim Adları Sözlüğü*] yayımlanmıştır. Sözlükte 1.065 boy, kabile ve halk adı incelenmiştir.

Madde başı örneği:

● **Абышка** – дөөлөс уруусунун курамындагы урук (Абрамзон, 105). Антропоэтноним. Абышка – кары киши, чал, карыя (КТТС, 19). Энчилүү аттын параллели кыргыздын сол канатындагы жетиген уруусун бар экени белгилүү. [**Абышка** – дөөлөс уруусунун курамындагы урук ‘Дөөлөс кabileсиндеки boy’ (Абрамзон, 105). Антропоэтноним ‘Kabile ve boy adı’. Абышка – кары киши, чал, карыя ‘yaşlı insan, yaşlı adam’ (КТТС, 19). Энчилүү аттын параллели кыргыздын сол канатындагы четиген уруусун бар экени белгилүү.] (9. s.)

2005 yılında KARATAYEV ve ERALİYEV'in hazırladığı *Kırgız Etnografyası Boyunça Sözdük* [*Kırgız Etnografyası Sözlüğü*] yayımlanmıştır. Sözlükte Kırgızların gelenek göreneklere, maddi ve manevi kültürleri, aile yapısı ve nikâh töreni konularıyla birlikte halk isimleri, ünlü bilim adamlarının kısaca öz geçmişinin yanı sıra çeşitli terimler de yer almaktadır.

Madde başı örneği:

● **Азирет** – (ар. ыйык) пайгамбарларга, халифтерге, ыйык катары таанылгандарга берилген наам. Мисалы, Азирети Али ж. б. [**Азирет** – (ар. ыйык ‘kutsal’) paygambarlarga, halifтерге, ыйык катары таанылгандарга берилген наам ‘peygamberlere, halifelere, kutsal olarak bilinenlere verilen unvan’. Мисалы, Азирети Али с. б. ‘Mesela; Hazreti Ali vb.’] (19. s.)

1968 yılında *Slovar Nazvaniy Jiteley Kirgizskoy SSR* [*Kırgız SSCB Halkları Sözlüğü*] yayımlanmıştır. Bu sözlük ilk defa hazırlanmıştır.

Madde başı örneği:

● **Акбулакцы, –цев** Ак-Булак с.
Ак-Булунский с/с,
Тюпский р-н.
[**Акбулакты, –tsev** ‘Акбулакчилар, –ин’ Ак-Булак с. ‘Ак-Булак köyü’]
Ак-Булун с/с ‘Ак-Булун köy meclisi’,
Тюпский район ‘Тюп bölgesi’.] (12. s.)

II.14. ALINTI KELİMELER SÖZLÜĞÜ

1986 yılında KARASAYEV'in hazırladığı *Öздөштürүлгөн Сөздөр: Сөздүк: 5100 Сөз* [*Alıntı Kelimeler: Sözlük: 5100 Söz*] yayımlanmıştır. Bu sözlükte Kırgızcaya Arapça, Farsça, Rusça, Çince, Moğolca ve öbür dillerden

alınan 5.000’den fazla kelime yer alır. Hemen hemen her madde başı için örnek cümle verilmiştir.

Madde başı örneği:

- **ААМЫЯТ** (ар.) маани берүү, көңүл буруу, керек деп эсептөө. Отургандар анын сөзүнө эч кандай **аамыят** берген жок (сүйл.).
- [ААМИЯТ (Ar.) maani berüü, köñül buruu, kerek dep eseptöö ‘öнем verme, değer verme, dikkat etme, gerekli sayma’. Oturgandar anın sözünö eç kandaу **аамыят** берген çok ‘Oturanlar onun sözüne hiçbir zaman önem vermemiştir’ (süyl. ‘cümle’).] (11. s.)

1996 yılında yine KARASAYEV tarafından hazırlanan *Kamus Naama: Arab, İnan, Kıtay, Mongol, Orus Tilderinen Ooşup Kelgen cana Köönörgön Sözdör* [Kamus Name: Arapça, Farsça, Çince, Moğolca ve Rusçadan Alıntı ve Eskimiş Söзler] yayımlanmıştır.

Madde başı örneği:

- **аалы а. аали.**
1. жогорку даражалуу, жогорку даражада турган адам.
 2. энчилүү ат.
- [**аали А. аали.**
1. cogorku daracaluu, cogorku daracada turган adam ‘üst dereceli, üst derecede duran adam’.
 2. eñçilüü at ‘öзел isim’.] (10. s.)

II.15. İSTATİSTİK SÖZLÜKLERİ

1988 yılında DIYKANOV tarafından hazırlanan “Manas” Eposunun Alfavittüü Cigi Sözdüğü [Manas Destanının Alfabetik Sıklık Sözlüğü] yayımlanmıştır. Bu sözlükte 70.000 kelimenin kullanılışı mevcuttur. Bunlar 16.000 kelimedede birleştirilmiştir. Sözlük YUNUSALİYEV’in editörlüğünde basılan *Manas Destanı*’nın I. cildindeki sözcük dağılımı ve morfolojinin istatistik verilerinden ibarettir.

Madde başı örneği:

● <u>a</u>	-22	● ааламдын	-2	● <u>абай</u> лагын-	-1
● aa	-1	● <u>аба</u>	-5	● <u>абай</u> ладам-	-1
● <u>аалам</u> га	-3	● абага	-1	● абайлап-	-8
● ааламдан	-1	● абада	-2	● абайласа-	-2
● ааламды	-2	● абадан	-1	● <u>абайы</u>	-2

[●a	-22	● aalamdın	-2	● <u>abay</u> lagın-	-1
● aa	-1	● <u>aba</u>	-5	● <u>abay</u> ladam-	-1
● <u>aalamga</u>	-3	● abaga	-1	● abaylap-	-8
● aalamdan	-1	● abada	-2	● abaylasa-	-2
● aalamdı	-2	● abadan	-1	● <u>abayı</u> -2] (9. s.)	

III. SONUÇ

Kaynak olarak başvuru niteliği olan sözlükler üzerinde çok çeşitli çalışmalar yapılmakta ise de bu tür çalışmalara her geçen gün yenisi eklenmektedir. Kırgızistan'da da bu alandaki çalışmalar göz önünde bulundurulduğunda üzerinde durulması gereken hususlar şöyle sıralanabilir:

Kırgızistan'da bugüne kadar yayımlanmış sözlükler dikkatle incelenerek eksik ve yanlış yönler belirlenmeli; güncel ihtiyaçlar doğrultusunda sözlükler hazırlanmalıdır.

Kırgızca sözlük çalışmalarında dilde ortaya çıkan yeni sorunlar bir kurala bağlanmalı, önceki yayımlarda değinilemeyen ya da üzerinde çalışma yapılmayan konular gündeme getirilmelidir.

Sözlüklerin nasıl hazırlandıkları detaylı bir biçimde açıklanmalı gerekli bölümler eklenmeli, bu bölümlerde sözlerin ve eklerin yazımıyla ilgili kurallar, sesler ve ses olayları ile ilgili bilgiler yer almalıdır.

Kırgızcaya Rusça, Arapça, Farsça, Batı dilleri vb. dillerden giren sözcüklerle ilgili ses ve yazım değişiklikleri geniş şekilde ele alınmalı, örneklerle pekiştirilmelidir.

Sözlükte çok şekilli olan sözlerden hangisinin esas alınması gerektiği edebî eserler, gazeteler, dergiler taranarak belirlenmelidir.

Sözlük hazırlarken sorunlu her noktaya ve söze yer verilmeli, örnekler çoğaltılarak kurallar açık ve anlaşılır bir anlatımla yazılmalıdır.

Kaynaklar

- АБАКИРОВА, Е. Ş.: *Russko-Kırgızskiy i Kırgızsko-Russkiy Sinonimiçeskiy Slovar Frazеologizmov so Znaçeniym «Psihiçeskoje Sostoyaniye Litsa»*: Бишкек 2006, 222 s. “Muras” basması. [АБАКИРОВА, Э. Ш.: *Русско-киргизский и киргизско-русский синонимический словарь фразеологизмов со значением «психическое состояние лица»*: Бишкек 2006, 222 с. “Muras” басмасы.]
- ABDULDAYEV, E.: *Kırgız Tilinin Frazеologiyalik Sözdüğü: Mektep Okuuçuları Üçün*: Frunze 1990, 120 s. “Mektep” Basması. [АБДУЛДАЕВ, Э.: *Кыргыз тилинин фразеологиялык сөздүгү: Мектеп окуучулары үчүн*: Фрунзе 1990, 120 б. “Mektep” басмасы.]
- ABDULDAYEV, E.: *Kratkiy Kırgızsko-Russkiy Slovar: Boleye 4000 Slov*: Бишкек 1993, 239 s. Glavnaya Redaktsiya Kırgızskoy Entsiklopedii. [АБДУЛДАЕВ, Э.: *Краткий кыргызско-русский словарь: Более 4000 слов*: Бишкек 1993, 239 с. Главная редакция Kırgızskoy Entsiklopedii.]
- Anglo-Russko-Kırgızskiy Slovar*: Pereveli: T. ABDİYEV - L. SIDIKOVA: Бишкек 2005, IV+780 s. Fond “Soros-Kırgızstan”. [Англо-русско-кыргызский словарь: перевели: Т. АБДИЕВ - Л. СЫДЫКОВА: Бишкек 2005, VI+780 с. Фонд “Сорос-Кыргызстан”.]
- AKIN, C. “Kırgız Sözlükçülüğü ve Kırgız Sözlükleri”, *Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic (Sözlükçülük Sayısı)*, - Volume 4/4, Summer 2009, S. 2, 47-70 ss.
- Arabça-Kırgızça Sözdük (40 Miñge Cakin Söz)*: Tüzgөндөр: İ. A. MALSAGOV - A. İ. KALANDAROV - M. K. İDİRİSOV c.b.; redaktorlor: B. A. KODOROV - A. A. ABDİKALIKOVA: Бишкек 2006, 774 s. Gumanitardık Kotoruu Borboru Basması. [Арабча-кыргызча сөздүк (40 миңге жакын сөз): Түзгөндөр: И. А. МАЛЬСАГОВ - А. И. КАЛАНДАРОВ - М. К. ИДИРИСОВ ж.б.; редакторлор: Б. А. КОДОРОВ - А. А. АБДЫКАЛЫКОВА: Бишкек 2006, 774 с. Гуманитардык которуу борбору басмасы.]
- BALTABAYEV, N. K.: *Kırgız-Farsı Sözdüğü: 33 Miñ Söz*: Бишкек 2009, 790 s. “Turar” Basması. [БАЛТАБАЕВ, Н. К.: *Кыргыз-фарсы сөздүгү: 33 миң сөз*: Бишкек 2009, 790 б. “Turar” басмасы.]
- BARATALIYEV, Ö.: *Kırgızstandağı Cer-Suu Atalıştarının Sözdüğü*: Бишкек 2004, 204 s. Mamlekettik Til cana Entsiklopediya Borboru. [БАРАТАЛИЕВ, Э.: *Кыргызстандагы жер-суу аталыштарынын сөздүгү*: Бишкек 2004, 204 б. Мамлекеттик тил жана энциклопедия борбору.]
- BAYSİYEV, T. İ. - AKTANOV, T. - BAKHEYEV, K.: *Kırgız Tili Orfografiyasının (İmlasının) Sözdüğü*: Frunze 1938, 94 s. Kırgızmambas.
- BOGDANOVA, M. İ.: *Orfografiya Sözdüğü*: Frunze 1942, 194 s. Kırgızmambas. [БОГДАНОВА, М. И.: *Орфография Сөздүгү*: Фрунзе 1942, 194 б. Кыргызмамбас.]
- Botanika Boyunça Terminlerin Orusça-Kırgızça Sözdüğü • Russko-Kırgızskiy Slovar Terminov po Botanike*: Redaktorlor: M. BÖTBAYEVA - V. ZAKİROVA: Frunze 1988, 251 s. “İlim” Basması. [Ботаника боюнча терминдердин орусча-кыргызча сөздүгү • Русско-киргизский словарь терминов по ботанике: Редакторлор: М. БӨТБАЕВА - В. ЗАКИРОВА: Фрунзе 1988, 251 с. “Илим” басмасы.]

- CAPAROV, Ş. C. - SEYDAKMATOV, K.: *Kırgız Tilinin Sinonimler Sözdüğü*: Frunze 1984, 468 s. “İlim” Basması. [ЖАПААРОВ, Ш. Ж. - СЕЙДАКМАТОВ, К.: *Кыргыз тилинин синонимдер сөздүгү*: Фрунзе 1984, 468 б. “Илим” басмасы.]
- CAPAROV, Ş.: *Azırcı Kırgız Tilindegi Sinonimler*: Frunze 1971, 64 s. “Mektep” Basması. [ЖАПААРОВ, Ш.: *Азыркы кыргыз тилиндеги синонимдер*: Фрунзе 1971, 64 б. “Мектеп” басмасы.]
- CAPAROV, Ş.: *Kırgız Tilinin Antonimler Sözdüğü*: Frunze 1988, 239 s. “İlim” Basması. [ЖАПААРОВ, Ш.: *Кыргыз тилинин антонимдер сөздүгү*: Фрунзе 1988, 239 б. “Илим” басмасы.]
- CUMAKUNOVA, G.: *Türkçö-Kırgızça Sözdük*: Bişkek 2005, 1002 s. Kırgız-Türk “Manas” Universitetinin Basılmaları: 74, Sözdük Seriyası: 2. [ЖУМАКУНОВА, Г.: *Түркчө-кыргызча сөздүк*: Бишкек 2005, 1002 б. Кыргыз-Түрк “Манас” университетинин басылмалары: 74, сөздүк сериясы: 2.]
- DIYKANOV, K. - DJAMANKULOVA, M.: *Kırgız Tilinin Grammatikalık Terminderinin Sözdüğü*: Frunze 1961, 36 s. Kırgız SSR İlimder Akademiyası. [ДЫЙКАНОВ, К. - ДЖАМАНКУЛОВА, М.: *Кыргыз тилинин грамматикалык терминдердин сөздүгү*: Фрунзе 1961, 36 б. Кыргыз ССР Илимдер Академиясы.]
- DIYKANOV, K.: *“Manas” Eposunun Alfavitüü Cigi Sözdüğü: I Bölük*: Redaktor: B. C. UMETALİYEVA: Frunze 1988, 142 s. SSSRдин 50 Cıldığı Atındaгы Kırgız Mamlekettik Universiteti. [ДЫЙКАНОВ, К.: *“Манас” эпосунун алфавиттүү жиги сөздүгү: I бөлүк*: Редактор: Б. Ж. УМЕТАЛИЕВА: Фрунзе 1988, 142 б. СССРдин 50 жылдыгы атындагы Кыргыз Мамлекеттик Университети.]
- DIYKANOV, K.: *Kırgız Tilinin Ters cana Keri Alfavitüü Sözdüğü*: Frunze 1989, 455 s. Kırgız Respublikasının UİAsının Basması. [ДЫЙКАНОВ, К.: *Кыргыз тилинин терс жана кери алфавиттүү сөздүгү*: Фрунзе 1989, 455 б. Кыргыз Республикасынын УИАсынын басмасы.]
- Geografyalık Entsiklopediyalık Sözdük: Düynönün Geografyalık Atooloru*: Başkı redaktor: B. O. ORUZBAYEVA: Frunze 1987, 424 s. [Географиялык энциклопедиялык сөздүк: Дүйнөнүн географиялык атоолору: Башкы редактор: Б. О. ОРУЗБАЕВА: Фрунзе 1987, 424 б. Кыргыз Совет Энциклопедиясынын башкы редакциясы.]
- İmena Sobstvenniye v Epose “Manas”*: *Slovar İmyon Sobstvennih v Original i Russkoy Transliteratsii*: Sost. N. M. ŞEVÇENKO, pod redaktsiyey M. A. RUDOVA: Bişkek 2004, 143 s. KRSU. [Имена собственные в эпосе “Манас”]: *Словарь имен собственных в оригинале и русской транслитерации*: Сост. Н. М. ШЕВЧЕНКО, под редакцией М. А. РУДОВА: Бишкек 2004, 143 с. КРСУ.]
- İSAYEV, D. İ. - TOKOMBAYEV, Ş. T. - ALİYEY, Z. A. - MURZAHMETOV, S. M.: *Kırgızstandağı Geografyalık Attardın Sözdüğü (Dolboor)*: Frunze 1962, 126 s. İzdatel’stvo Akademi Nauk Kirgizskoy SSR. [ИСАЕВ, Д. И. - ТОКОМБАЕВ, Ш. Т. - АЛИЕВ, З. А. - МУРЗАХМЕТОВ, С. М.: *Кыргызстандагы географиялык аттардын сөздүгү (долбоор)*: Фрунзе 1962, 126 б. Издательство Академии наук Киргизской ССР.]
- KARASAYEV, H. - KARASAYEVA, A.: *Tügöylüü Sözdör (Dublettüü Sözdördün Spravoçnigi)* Redaktor: B. ORUZBAYEVA, Frunze 1971, 128 s. “Mektep” Basması. [КАРАСАЕВ, Х. - КАРАСАЕВА, А.: *Түгөйлүү сөздөр (Дублеттүү сөздөрдүн справочниги)*: Редактор: Б. ОРУЗБАЕВА: Фрунзе 1971, 128 б. “Мектеп” басмасы.]

- KARASAYEV, H. - YAŞANSIN, Yu.: *Kırgız Tilinin Orfografyalık Sözdüğü*: Frunze 1956, 160 s. Kırgızstan Mamlekettik Okuu-Pedagogiyalık Basması. [КАРАСАЕВ, Х. - ЯНШАНСИН, Ю.: *Кыргыз тилинин орфографиялык сөздүгү*: Фрунзе 1956, 160 б. Кыргызстан мамлекеттик окуу-педагогиялык басмасы.]
- KARASAYEV, H. K.: *Kırgız Tilinin Orfografyalık Sözdüğü: 80000 Söz*: Бишкек 2009, 640 s. “Mektep” Basması. [КАРАСАЕВ, Х. К.: *Кыргыз тилинин орфографиялык сөздүк: 80000 сөз*: Бишкек 2009, 640 б. Мамлекеттик тил жана энциклопедия борбору.]
- KARASAYEV, H. K.: *Özdöştürülgön Sözdör: Sözdük: 5100 Söz*: Başkı redaktor: B. O. ORUZBAYEVA: Frunze 1986, 424 s. Sovet Ensiklopediyasının Başkı Redaksiyası. [КАРАСАЕВ, Х. К.: *Өздөштүрүлгөн сөздөр: Сөздүк: 5100 сөз*: Башкы редактор: Б. О. ОРУЗБАЕВА: Фрунзе 1986, 424 б. Совет Энциклопедиясынын Башкы редакциясы.]
- KARASAYEV, H.: *Kamus Naama: Arab, İnan, Kitay, Mongol, Orus Tilderinen Ooşup Kelgen cana Köönörgön Sözdör*: Бишкек 1996, 856 s. “Şam” Basması. [КАРАСАЕВ, Х.: *Камус наама: Араб, иран, кытай, монгол, орус тилдеринен оошуп келген жана көөнөргөн сөздөр*: Бишкек 1996, 856 б. “Шам” басмасы.]
- KARASAYEV, H.: *Kırgız Tilinin Orfografyalık Sözdüğü: 60000 Söz*: Frunze 1966, 763 s. “Mektep” Basması. [КАРАСАЕВ, Х.: *Кыргыз тилинин орфографиялык сөздүк: 60000 сөз*: Фрунзе 1966, 763 б. “Мектеп” басмасы.]
- KARASAYEV, H.: *Orfografyalık Sözdük: 60000 Söz*: Redkollegiya: T. K. AHMATOV - R. V. BEKCANOVA - S. A. DAVLETOV: Frunze 1983, 575 s. [КАРАСАЕВ, Х.: *Орфографиялык сөздүк: 60000 сөз*: Редколлегия: Т. К. АХМАТОВ - Р. В. БЕКЖАНОВА - С. А. ДАВЛЕТОВ: Фрунзе 1983, 575 б. Кыргыз Совет Энциклопедиясынын башкы редакциясы.]
- KARASAYEV, K. - BATMANOV, İ.: *Kıskaçça Orusça-Kırgızça Sözdük • Kratkiy Russko-Kirgizskiy Slovar*: Frunze 1938 Kazan, 116 s. Kırgızstan Mamlekettik Basması. [QARASAJEV, Q. - BATMANOV, İ.: *Qысқаса orusca-qırqызса sözdük • Краткий русско-киргизский словарь*: Frunze 1938 Qazan, 116 s. Qырғызстан mamlekettik basması.]
- KARATAYEV, O. K. - ERALİYEVA, S. N.: *Kırgız Etnografyası Boyunça Sözdük*: Бишкек 2005, 600 s. “Biyiktik” Basması. [КАРАТАЕВ, О. К. - ЭРАЛИЕВА, С. Н.: *Кыргыз этнографиясы боюнча сөздүк*: Бишкек 2005, 600 б. “Бийиктик” басмасы.]
- KARATAYEV, O. K.: *Kırgız Etonimder Sözdüğü*: Бишкек 2003, 265 s. Kırgız-Türk “Manas” Universitetinin çıғarmaları: 40; Koşumça Okuu Kitepter Seriyası: 13. [КАРАТАЕВ, О. К.: *Кыргыз этнонимдер сөздүгү*: Бишкек 2003, 265 б. Кыргыз-Түрк “Манас” университетинин чығармалары: 40; кошумча окуу китептер сериясы: 13.]
- KASIMGELDİYEVA, M.: «Semetey», «Seytek» Eposundagı Toponimder: Бишкек 2009, 80 s. “Biyiktik” Basması. [КАСЫМГЕЛДИЕВА, М.: «Семетей», «Сейтек» эпосундагы топонимдер: Бишкек 2009, 80 б. “Бийиктик” басмасы.]
- Kırgız Adam Attarının Sözdüğü: Praktikalık Koldonmo*: Tüzgön: Ş. CAPAROV; Сооптуу редактор: Ü. ASANALİYEVA; İ. S. KOLOSOV’dun redaksiyası menen: Frunze 1979: 464 s. “Mektep” Basması. [Кыргыз адам аттарынын сөздүгү: Практикалык колдонмо: Түзгөн: Ш. ЖАПАРОВ; Жооптуу редактор Y. АСАНАЛИЕВ; И. С. КОЛОСОВдун редакциясы менен: Фрунзе 1979: 464 б. “Мектеп” басмасы.]

Kırgız Sovet Ensiklopediyası. 6 Tomduk: Tom 1: A - Byust: Başkı redaktor: Asanbek TABALDİYEY; başkı redaktsiya müçölörü: A. ABAKİROV, M. ABDRAYEV, T. ABDILDAYEV, M. M. ADIŞEV, G. AYTIYEV, Ç. AYTMATOV, A. ALDAŞEV, T. M. ALMAYEV, A. ALTIMIŞBAYEV, A. A. ALTIMIŞEV, K. ALIMKULOV, T. ASKAROV, S. BEGALİYEY, S. BEGMATOVA, B. CAMGIRÇİNOV, S. CİGİTOV (başkı redaktorgo orun basar), C. CEENBAYEV, N. İ. ZAHARYEV, A. E. İZMAYLOV, S. İLYASOV, M. İMANALİYEY, A. KANİMETOV, K. KARAKEYEV, A. KARIPKULOV, B. KERİMCANOVA, K. KONDUÇALOVA, K. N. KULMATOV, A. KUTTUBAYEV, A. MAMİTOV, M. M. MİRRAHİMOV, K. MOLDOBAYEV, K. K. OROZALİYEY, B. Ö. ORUZBAYEVA, K. OTORBAYEV, S. ÖMÜRZAKOV, M. RISKULBEKOV, T. SARBANOV, K. SULAYMANKULOV, S. TABIŞALİYEY, A. TOKTONALİYEY, C. C. TURSUNOV, K. K. YUDAHİN: Frunze 1976, 608 s. *Kırgız Sovet Ensiklopediyasının Başkı Redaktsiyası. [Кыргыз Совет Энциклопедиясы. 6 томдук: Том 1: А - Бюст:* Башкы редактор: Асанбек ТАБАЛДИЕВ; башкы редакция мүчөлөрү: А. АБАКИРОВ, М. АБДРАЕВ, Т. АБДЫЛДАЕВ, М. М. АДЫШЕВ, Г. АЙТИЕВ, Ч. АЙТМАТОВ, А. АЛДАШЕВ, Т. М. АЛМАЕВ, А. АЛТЫМЫШБАЕВ, А. А. АЛТЫМЫШЕВ, К. АЛЫМКУЛОВ, Т. АСКАРОВ, С. БЕГАЛИЕВ, С. БЕГМАТОВА, Б. ЖАМГЫРЧИНОВ, С. ЖИГИТОВ (башкы редакторго орун басар), Ж. ЖЭЭНБАЕВ, Н. И. ЗАХАРЬЕВ, А. Э. ИЗМАЙЛОВ, С. ИЛЬЯСОВ, М. ИМАНАЛИЕВ, А. КАНИМЕТОВ, К. КАРАКЕЕВ, А. КАРЫПКУЛОВ, Б. КЕРИМЖАНОВА, К. КОНДУЧАЛОВА, К. Н. КУЛМАТОВ, А. КУТТУБАЕВ, А. МАМЫТОВ, М. М. МИРРАХИМОВ, К. МОЛДОБАЕВ, К. К. ОРОЗАЛИЕВ, Б. Ö. ОРУЗБАЕВА, К. ОТОРБАЕВ, С. ÖMYPZAKOV, M. PЫCKYЛБЕКOV, T. CАРБАНОВ, K. СУЛАЙМАНКУЛОВ, С. ТАБЫШАЛИЕВ, А. ТОКТОНАЛИЕВ, Ж. Ж. ТУРСУНОВ, К. К. ЮДАХИН: Фрунзе 1976, 608 б. *Кыргыз Совет Энциклопедиясынын башкы редакциясы.] Tom 2: V - İridiy:* Başkı redaktor: B. Ö. ORUZBAYEVA; başkı redaktsiya müçölörü: A. ABAKİROV, M. ABDRAYEV, T. ABDILDAYEV, M. M. ADIŞEV, G. AYTIYEV, Ç. AYTMATOV, A. ALDAŞEV, T. M. ALMAYEV, A. ALTIMIŞBAYEV, A. A. ALTIMIŞEV, K. ALIMKULOV, T. ASKAROV, S. BEGALİYEY, S. BEGMATOVA, B. CAMGIRÇİNOV, S. CİGİTOV (başkı redaktorgo orun basar), C. CEENBAYEV, N. İ. ZAHARYEV, A. E. İZMAYLOV, S. İLYASOV, M. İMANALİYEY, A. KANİMETOV, K. KARAKEYEV, A. KARIPKULOV, B. KERİMCANOVA, K. KONDUÇALOVA, K. N. KULMATOV, A. KUTTUBAYEV, A. MAMİTOV, M. M. MİRRAHİMOV, K. MOLDOBAYEV, K. K. OROZALİYEY, K. OTORBAYEV, S. ÖMÜRZAKOV, M. RISKULBEKOV, T. SARBANOV, K. SULAYMANKULOV, S. TABIŞALİYEY, A. TOKTONALİYEY, C. C. TURSUNOV: Frunze 1977, 672 s. *Kırgız Sovet Ensiklopediyasının Başkı Redaktsiyası. [Кыргыз Совет Энциклопедиясы. 6 томдук: Том 2: В - Иридий:* Башкы редактор: Б. Ö. ОРУЗБАЕВА; башкы редакция мүчөлөрү: А. АБАКИРОВ, М. АБДРАЕВ, Т. АБДЫЛДАЕВ, М. М. АДЫШЕВ, Г. АЙТИЕВ, Ч. АЙТМАТОВ, А. АЛДАШЕВ, Т. М. АЛМАЕВ, А. АЛТЫМЫШБАЕВ, А. А. АЛТЫМЫШЕВ, К. АЛЫМКУЛОВ, Т. АСКАРОВ, С. БЕГАЛИЕВ, С. БЕГМАТОВА, Б. ЖАМГЫРЧИНОВ, С. ЖИГИТОВ (башкы редакторго орун басар), Ж. ЖЭЭНБАЕВ, Н. И. ЗАХАРЬЕВ, А. Э. ИЗМАЙЛОВ, С. ИЛЬЯСОВ, М. ИМАНАЛИЕВ, А. КАНИМЕТОВ, К. КАРАКЕЕВ, А. КАРЫПКУЛОВ, Б. КЕРИМЖАНОВА, К. КОНДУЧАЛОВА, К. Н. КУЛМАТОВ, А. КУТТУБАЕВ, А. МАМЫТОВ, М. М. МИРРАХИМОВ, К. МОЛДОБАЕВ, К. К. ОРОЗАЛИЕВ, К. ОТОРБАЕВ, С. ÖMYPZAKOV, M. PЫCKYЛБЕКOV, T. CАРБАНОВ, K. СУЛАЙМАНКУЛОВ, С. ТАБЫШАЛИЕВ,

A. ТОКТОНАЛИЕВ, Ж. Ж. ТУРСУНОВ: Фрунзе 1977, 672 б. Кыргыз Совет Энциклопедиясынын башкы редакциясы.] *Том 3: İrik - Laktar*: Başkы редактор: В. Ö. ORUZBAYEVA; başkы redaksiya müçölörü: A. ABAKİROV, M. ABDRAYEV, T. ABDILDAYEV, M. M. ADIŞEV, G. AYTIYEV, Ç. AYTMATOV, A. ALDAŞEV, T. M. ALMAYEV, A. ALTIMIŞBAYEV, A. A. ALTIMIŞEV, K. ALIMKULOV, T. ASKAROV, S. BEGALİYEV, S. BEGMATOVA, Z. BEYŞEYEV (sooptuu sekretar'), B. CAMGIRÇİNOV, S. CİGİTOV (başkы redaktorgo орун basar), C. CEENBAYEV, N. İ. ZAHARYEV, A. E. İZMAYLOV, S. İLYASOV, M. İMANALİYEV, U. İSLAMOV (başkы redaktorgo орун basar), K. KARAKHEYEV, A. KARIPKULOV, B. KERİMCANOVA, K. KONDUÇALOVA, K. N. KULMATOV, A. KUTTUBAYEV, A. MAMİTOV, M. M. MİRRANİMOV, K. MOLDOBAYEV, K. K. OROZALİYEV, K. OTORBAYEV, S. ÖMÜRZAKOV, M. RISKULBEKOV, T. SARBANOV, K. SULAYMANKULOV, S. TABIŞALİYEV, A. TOKTONALİYEV, A. TURSUNOV, C. C. TURSUNOV: Frunze 1978, 640 s. Kırgız Sovet Entsiklopediyasının Başkы Redaksiyası. [*Кыргыз Совет Энциклопедиясы. 6 томдук: Том 3: Ирик - Лактар*: Башкы редактор: Б. Ö. ОРУЗБАЕВА; башкы редакция мүчөлөрү: А. АБАКИРОВ, М. АБДРАЕВ, Т. АБДЫЛДАЕВ, М. М. АДЫШЕВ, Г. АЙТИЕВ, Ч. АЙТМАТОВ, А. АЛДАШЕВ, Т. М. АЛМАЕВ, А. АЛТЫМЫШБАЕВ, А. А. АЛТЫМЫШЕВ, К. АЛЫМКУЛОВ, Т. АСКАРОВ, С. БЕГАЛИЕВ, С. БЕГМАТОВА, З. БЕЙШЕЕВ (жооптуу секретарь), Б. ЖАМГЫРЧИНОВ, С. ЖИГИТОВ (башкы редакторго орун басар), Ж. ЖЭЭНБАЕВ, Н. И. ЗАХАРЬЕВ, А. Э. ИЗМАЙЛОВ, С. ИЛЬЯСОВ, М. ИМАНАЛИЕВ, У. ИСЛАМОВ (башкы редакторго орун басар), К. КАРАКЕЕВ, А. КАРЫПКУЛОВ, Б. КЕРИМЖАНОВА, К. КОНДУЧАЛОВА, К. Н. КУЛМАТОВ, А. КУТТУБАЕВ, А. МАМЫТОВ, М. М. МИРРАХИМОВ, К. МОЛДОБАЕВ, К. К. ОРОЗАЛИЕВ, К. ОТОРБАЕВ, С. ÖMÜRZAKOV, M. RISKULBEKOV, T. SARBANOV, K. SULAYMANKULOV, S. TABIŞALİYEV, A. TOKTONALİYEV, A. TURSUNOV, C. C. TURSUNOV: Frunze 1978, 640 б. Кыргыз Совет Энциклопедиясынын башкы редакциясы.] *Том 4: Laktatsiya - Pirrol*: Başkы редактор: В. Ö. ORUZBAYEVA; başkы redaksiya müçölörü: A. ABAKİROV, M. ABDRAYEV, T. ABDILDAYEV, M. M. ADIŞEV, G. AYTIYEV, Ç. T. AYTMATOV, A. ALDAŞEV, T. M. ALMAYEV, A. ALTIMIŞBAYEV, A. A. ALTIMIŞEV, K. ALIMKULOV, T. ASKAROV, S. BEGALİYEV, S. BEGMATOVA, Z. BEYŞEYEV (sooptuu sekretar'), B. CAMGIRÇİNOV, S. CİGİTOV (başkы redaktorgo орун basar), C. CEENBAYEV, N. İ. ZAHARYEV, A. E. İZMAYLOV, S. İLYASOV, M. İMANALİYEV, U. İSLAMOV (başkы redaktorgo орун basar), K. KARAKHEYEV, A. KARIPKULOV, B. KERİMCANOVA, K. KONDUÇALOVA, K. N. KULMATOV, A. KUTTUBAYEV, A. MAMİTOV, M. M. MİRRANİMOV, K. MOLDOBAYEV, K. K. OROZALİYEV, K. OTORBAYEV, S. ÖMÜRZAKOV, M. RISKULBEKOV, T. SARBANOV, K. SULAYMANKULOV, S. TABIŞALİYEV, A. TOKTONALİYEV, A. TURSUNOV, C. C. TURSUNOV: Frunze 1979, 656 s. Kırgız Sovet Entsiklopediyasının Başkы Redaksiyası. [*Кыргыз Совет Энциклопедиясы. 6 томдук: Том 4: Лактация - Пиррол*: Башкы редактор: Б. Ö. ОРУЗБАЕВА; башкы редакция мүчөлөрү: А. АБАКИРОВ, М. АБДРАЕВ, Т. АБДЫЛДАЕВ, М. М. АДЫШЕВ, Г. АЙТИЕВ, Ч. Т. АЙТМАТОВ, А. АЛДАШЕВ, Т. М. АЛМАЕВ, А. АЛТЫМЫШБАЕВ, А. А. АЛТЫМЫШЕВ, К. АЛЫМКУЛОВ, Т. АСКАРОВ, С. БЕГАЛИЕВ, С. БЕГМАТОВА, З. БЕЙШЕЕВ (жооптуу секретарь), Б. ЖАМГЫРЧИНОВ, С. ЖИГИТОВ (башкы редакторго орун басар), Ж. ЖЭЭНБАЕВ, Н. И. ЗАХАРЬЕВ, А. Э. ИЗМАЙЛОВ, С. ИЛЬЯСОВ, М.

ИМАНАЛИЕВ, У. ИСЛАМОВ (башкы редакторго орун басар), К. КАРАКЕЕВ, А. КАРЫПКУЛОВ, Б. КЕРИМЖАНОВА, К. КОНДУЧАЛОВА, К. Н. КУЛМАТОВ, А. КУТТУБАЕВ, А. МАМЫТОВ, М. М. МИРРАХИМОВ, К. МОЛДОБАЕВ, К. К. ОРОЗАЛИЕВ, К. ОТОРБАЕВ, С. ӨМҮРЗАКОВ, М. РЫСКУЛБЕКОВ, Т. САРБАНОВ, К. СУЛАЙМАНКУЛОВ, С. ТАБЫШАЛИЕВ, А. ТОКТОНАЛИЕВ, А. ТУРСУНОВ, Ж. Ж. ТУРСУНОВ: Фрунзе 1979, 656 б. Кыргыз Совет Энциклопедиясынын башкы редакциясы.] *Том 5: Пирс - Тооккана: Başkı redaktor: В. Ө. ORUZBAYEVA; başkı redaksiya müçölörü: А. АВАКИРОВ, М. ABDRAYEV, Т. ABDILDAYEV, М. М. ADIŞEV, G. АУТІЙЕВ, Ç. Т. АУТМАТОВ, А. ALDAŞEV, Т. М. ALMAYEV, А. ALTIMIŞBAYEV, А. А. ALTIMIŞEV, К. ALIMKULOV, Т. ASKAROV, S. BEGALİYEV, Z. BEYŞEYEV (cooptuu sekretar’), В. САМГИРÇІNOV, С. СЕЕНBAYEV, N. İ. ZAHARYEV, А. Е. İZMAYLOV, S. İLYASOV, M. İMANALİYEV, K. KARAKYEYEV, A. KARIPKULOV, В. KERİMCANOVA, К. N. KULMATOV, А. KUTTUBAYEV, А. МАМИТОВ, М. М. MİRRANİMOV, К. MOLDOBAYEV, К. К. OROZALİYEV, К. OTORBAYEV, S. ÖMÜRZAKOV, K. RISALİYEV (başkı redaktorgo орун басар), M. RISKULBEKOV, T. SARBANOV, K. SULAYMANKULOV, S. TABIŞALİYEV, А. ТОКТОНАЛІЕВ, А. TURSUNOV, С. С. TURSUNOV: Frunze 1980, 656 s. Kırgız Sovet Entsiklopediyasının Başkı Redaksiyası. [*Кыргыз Совет Энциклопедиясы. 6 томдук: Том 5: Пирс - Тооккана*: Башкы редактор: Б. Ө. ОРУЗБАЕВА; башкы редакция мүчөлөрү: А. АБАКИРОВ, М. АБДРАЕВ, Т. АБДЫЛДАЕВ, М. М. АДЫШЕВ, Г. АЙТИЕВ, Ч. Т. АЙТМАТОВ, А. АЛДАШЕВ, Т. М. АЛМАЕВ, А. АЛТЫМЫШБАЕВ, А. А. АЛТЫМЫШЕВ, К. АЛЫМКУЛОВ, Т. АСКАРОВ, С. БЕГАЛИЕВ, С. БЕГМАТОВА, З. БЕЙШЕЕВ (жооптуу секретарь), Б. ЖАМГЫРЧИНОВ, Ж. ЖЭЭНБАЕВ, Н. И. ЗАХАРЬЕВ, А. Э. ИЗМАЙЛОВ, С. ИЛЬЯСОВ, М. ИМАНАЛИЕВ, К. КАРАКЕЕВ, А. КАРЫПКУЛОВ, Б. КЕРИМЖАНОВА, К. Н. КУЛМАТОВ, А. КУТТУБАЕВ, А. МАМЫТОВ, М. М. МИРРАХИМОВ, К. МОЛДОБАЕВ, К. К. ОРОЗАЛИЕВ, К. ОТОРБАЕВ, С. ӨМҮРЗАКОВ, К. РЫСАЛИЕВ (башкы редакторго орун басар), М. РЫСКУЛБЕКОВ, Т. САРБАНОВ, К. СУЛАЙМАНКУЛОВ, С. ТАБЫШАЛИЕВ, А. ТОКТОНАЛИЕВ, А. Турсунов, Ж. Ж. ТУРСУНОВ: Фрунзе 1980, 656 б. Кыргыз Совет Энциклопедиясынын башкы редакциясы.] *Том 6: Тоо Климаты - Яшма: Başkı redaktor: В. Ө. ORUZBAYEVA; başkı redaksiya müçölörü: Т. ABDILDAYEV, М. М. ADIŞEV, G. АУТІЙЕВ, Ç. Т. АУТМАТОВ, А. ALDAŞEV, Т. М. ALMAYEV, А. ALTIMIŞBAYEV, К. ALIMKULOV, Т. ASKAROV, S. BEGALİYEV, Z. BEYŞEYEV (cooptuu sekretar’), В. САМГИРÇІNOV, С. СЕЕНBAYEV, А. Е. İZMAYLOV, S. İLYASOV, M. İMANALİYEV, K. KARAKYEYEV, A. KARIPKULOV, В. KERİMCANOVA, К. N. KULMATOV, А. KUTTUBAYEV, А. МАМИТОВ, М. М. MİRRANİMOV, К. MOLDOBAYEV, К. К. OROZALİYEV, К. OTORBAYEV, S. ÖMÜRZAKOV, K. RISALİYEV (başkı redaktorgo орун басар), M. RISKULBEKOV, T. SARBANOV, K. SULAYMANKULOV, S. TABIŞALİYEV, А. ТОКТОНАЛІЕВ, А. TURSUNOV, С. С. TURSUNOV: Frunze 1980, 656 s. Kırgız Sovet Entsiklopediyasının Başkı Redaksiyası. [*Кыргыз Совет Энциклопедиясы. 6 томдук: Том 6: Тоо климаты - Яшма*: Башкы редактор: Б. Ө. ОРУЗБАЕВА; башкы редакция мүчөлөрү: Т. АБДЫЛДАЕВ, М. М. АДЫШЕВ, Г. АЙТИЕВ, Ч. Т. АЙТМАТОВ, А. АЛДАШЕВ, Т. М. АЛМАЕВ, А. АЛТЫМЫШБАЕВ, К. АЛЫМКУЛОВ, Т. АСКАРОВ, С. БЕГАЛИЕВ, З. БЕЙШЕЕВ (жооптуу секретарь), Б. ЖАМГЫРЧИНОВ, Ж. ЖЭЭНБАЕВ, А. Э. ИЗМАЙЛОВ, С. ИЛЬЯСОВ, М. ИМАНАЛИЕВ, К. КАРАКЕЕВ, А.**

- КАРЫПКУЛОВ, Б. КЕРИМЖАНОВА, К. Н. КУЛИМАТОВ, А. КУТТУБАЕВ, А. МАМЫТОВ, М. М. МИРРАХИМОВ, К. МОЛДОБАЕВ, К. К. ОРОЗАЛИЕВ, К. ОТОРБАЕВ, С. ӨМҮРЗАКОВ, К. РЫСАЛИЕВ (башкы редакторго орун басар), М. РЫСКУЛБЕКОВ, Т. САРБАНОВ, К. СУЛАЙМАНКУЛОВ, С. ТАБЫШАЛИЕВ, А. ТОКТОНАЛИЕВ, А. ТУРСУНОВ, Ж. Ж. ТУРСУНОВ: Фрунзе 1980, 656 б. Кыргыз Совет Энциклопедиясынын башкы редакциясы.]
- Kırgız Tilinin Саңы Alfaviti cana orfografiyası*: Frunze 1940, 16 s. Kırgızmamabas. [Кыргыз тилинин жаңы алфавити жана орфографиясы: Фрунзе 1940, 16 б. Кыргызмамбас.]
- Kırgız Tilinin Dialektologiyalik Sözdüğü: 32000ge Cakın Söz*: Tüzgön: С. МУКАМБАЕВ, сооптуу редактор: К. КОНКОВАЕВ: Бишкек 2009, 1379 s. [Кыргыз тилинин диалектологиялык сөздүгү: 32000ге жакын сөз: Түзгөн: Ж. МУКАМБАЕВ, жооптуу редактор: К. КОНКОВАЕВ: Бишкек 2009, 1379 б.]
- Kırgız Tilinin Frazеologiyalik Sözdüğü*: Redaktor: С. ОСМОНОВА: Frunze 1980, 324 s. “İlim” Basması. [Кыргыз тилинин фразеологиялык сөздүгү: Редактор: Ж. ОСМОНОВА: Фрунзе 1980, 324 б. “Илим” басмасы.]
- Kırgız Tilinin Frazеologiyalik Sözdüğü: Sözdük 7980 frazeologizmdi kamtyyt*: Redaktorlor: С. ОСМОНОВА - К. КОНКОВАЕВ - Ш. САПАРОВ: Бишкек 2001, 519 s. Kırgız-Türk Manas Universitetinin Çıgarmaları: 4; İlimiy İzildöölör seriyası: 1. [Кыргыз тилинин фразеологиялык сөздүгү: Сөздүк 7980 фразеологизмди камтыйт: Ж. ОСМОНОВА - К. КОНКОВАЕВ - Ш. ЖАПАРОВ: Бишкек 2001, 519 б. Кыргыз-Түрк Манас университетинин чыгармалары: 4; илимий изилдөөлөр сериясы: 1.]
- Kırgız Tilinin Omonimder Sözdüğü*: Cooptuu redaktor: Е. ABDULDAYEV: Frunze 1986, 324 s. “İlim” Basması. [Кыргыз тилинин омонимдер сөздүгү: Жооптуу редактор: Э. АБДУЛДАЕВ: Фрунзе 1986, 324 б. “Илим” басмасы.]
- Kırgız Tilinin Sözdüğü: 50 Miңden Aşık Söz cana Söz Aykaşı Kamtaldı*: Redkollegiya мүчөлөрү: А. АКМАТАЛИЕВ (баški редактор) - С. МАМИТОВ - S. MUSAYEV - С. ОСМОНОВА - J. SEMYONOVA - B. USUBALİYEY - S. ŞATMANOV: Sözdüktü түзүүчүлөр: İ. ABDUVALİYEY - A. AKMATALİYEY - A. KADIRMAMBETOVA - M. KASIMGELDİYEVA - J. SEMYONOVA (A, B, V, G, D, Ye, C, Z, İ, Y, K, L, M, N, O, Ö, P, R, S, T, U, Ü, F, H, Ts, Ç, Ş, Şç, I, È, Yu, Ya); B. SAYLOOBAYEV - A. İSABEKOVA - N, O; R. KONURBAYEVA - L, M; T. MARAZIKOV - K (kuyuşkandan); S. MUSAYEV - Ö, Ş, Şç, È; S. OLCOBAYEV - C, İ; C. ОСМОНОВА - F; M. TOLUBAYEV - C (caa-caran); S. ŞATMANOV - T: Бишкек 2010, 1460 s. “Avrasya Yayıncılık”. [Кыргыз тилинин сөздүгү: 50 миңден ашык сөз жана сөз айкашы камталды: Редколлегия мүчөлөрү: А. АКМАТАЛИЕВ (башкы редактор) - Ж. МАМЫТОВ - С. МУСАЕВ - Ж. ОСМОНОВА - Ж. СЕМЁНОВА - Б. УСУБАЛИЕВ - С. ШАТМАНОВ: Сөздүктү түзүүчүлөр: И. АБДУВАЛИЕВ - А. АКМАТАЛИЕВ - А. КАДЫРМАМБЕТОВА - М. КАСЫМГЕЛДИЕВА - Ж. СЕМЁНОВА (А, Б, В, Г, Д, Е, Ж, З, И, Й, К, Л, М, Н, О, Ө, П, Р, С, Т, У, Y, Ф, Х, Ц, Ч, Ш, Щ, Ы, Э, Ю, Я); Б. ЖАЙЛООБАЕВ - А. ИСАБЕКОВА - Н, О; Р. КОНУРБАЕВА - Л, М; Т. МАРАЗЫКОВ - К (кююшкандан); С. МУСАЕВ - Ө, Ш, Щ, Э; С. ОЛЖОБАЕВ - Ж, И; Ж. ОСМОНОВА - Ф; М. ТОЛУБАЕВ - Ж (жаа-жаран); С. ШАТМАНОВ - Т: Бишкек 2010, 1460 б. “Avrasya Yayıncılık”.]
- Kırgız Tilinin Sözdüğü: 50 Miңden Aşık Söz cana Söz Aykaşı kamtaldı: I Çast' A-K*: Redkollegiya мүчөлөрү: А. АКМАТАЛИЕВ (баški редактор) - С. МАМИТОВ - S. MUSAYEV - C. ОСМОНОВА - J. SEMYONOVA - B. USUBALİYEY - S.

ŞATMANOV: Sözdüktü tüzüüçülör: İ. ABDUVALIYEV - A. AKMATALIYEV - A. KADIRMAMBETOVA - M. KASIMGELDİYEVA - J. SEMYONOVA (A, B, V, G, D, Ye, C, Z, İ, Y, K, L, M, N, O, Ö, P, R, S, T, U, Ü, F, H, Ts, Ç, Ş, Şç, I, È, Yu, Ya); B. SAYLOOBAYEV - A. İSABEKOVA - N, O; R. KONURBAYEVA - L, M; T. MARAZIKOV - K (kuyuşkandan); S. MUSAYEV - Ö, Ş, Şç, È; S. OLCOBAYEV - C, İ; C. OSMONOVA - F; M. TOLUBAYEV - C (caa-caran); S. ŞATMANOV - T: Bişkek 2010, 1-736 ss. “Avrasya Yayıncılık”. [*Kırgız tiliнин сөздүгү: 50 миңден ашык сөз жана сөз айкашы камталды: I часть А-К:* Редколлегия мүчөлөрү: А. АКМАТАЛИЕВ (башкы редактор) - Ж. МАМЫТОВ - С. МУСАЕВ - Ж. ОСМОНОВА - Ж. СЕМЁНОВА - Б. УСУБАЛИЕВ - С. ШАТМАНОВ: Сөздүктү түзүүчүлөр: И. АБДУВАЛИЕВ - А. АКМАТАЛИЕВ - А. КАДЫРМАМБЕТОВА - М. КАСЫМГЕЛДИЕВА - Ж. СЕМЁНОВА (А, Б, В, Г, Д, Е, Ж, З, И, Й, К, Л, М, Н, О, Æ, П, Р, С, Т, У, Y, Ф, Х, Ц, Ч, Ш, Щ, Ы, Э, Ю, Я); Б. ЖАЙЛООБАЕВ - А. ИСАБЕКОВА - Н, О; Р. КОНУРБАЕВА - Л, М; Т. МАРАЗЫКОВ - К (куюшкандан); С. МУСАЕВ - Æ, Ш, Щ, Э; С. ОЛЖОБАЕВ - Ж, И; Ж. ОСМОНОВА - Ф; М. ТОЛУБАЕВ - Ж (жаа-жаран); С. ШАТМАНОВ - Т: Бишкек 2010, 1-736 б. “Avrasya Yayıncılık”.]

Kırgız Tilinin Sözdüğü: 50 Miңden Aşık Söz cana Söz Aykaşı kamtaldı: II Çast' K-Y: Redkollegiya müçölörü: A. AKMATALIYEV (başkı redaktor) - C. MAMITOV - S. MUSAYEV - C. OSMONOVA - J. SEMYONOVA - B. USUBALIYEV - S. ŞATMANOV: Sözdüktü tüzüüçülör: İ. ABDUVALIYEV - A. AKMATALIYEV - A. KADIRMAMBETOVA - M. KASIMGELDİYEVA - J. SEMYONOVA (A, B, V, G, D, Ye, C, Z, İ, Y, K, L, M, N, O, Ö, P, R, S, T, U, Ü, F, H, Ts, Ç, Ş, Şç, I, È, Yu, Ya); B. SAYLOOBAYEV - A. İSABEKOVA - N, O; R. KONURBAYEVA - L, M; T. MARAZIKOV - K (kuyuşkandan); S. MUSAYEV - Ö, Ş, Şç, È; S. OLCOBAYEV - C, İ; C. OSMONOVA - F; M. TOLUBAYEV - C (caa-caran); S. ŞATMANOV - T: Bişkek 2010, 737-1457 ss. “Avrasya Yayıncılık”. [*Kırgız tiliнин сөздүгү: 50 миңден ашык сөз жана сөз айкашы камталды: II часть К-У:* Редколлегия мүчөлөрү: А. АКМАТАЛИЕВ (башкы редактор) - Ж. МАМЫТОВ - С. МУСАЕВ - Ж. ОСМОНОВА - Ж. СЕМЁНОВА - Б. УСУБАЛИЕВ - С. ШАТМАНОВ: Сөздүктү түзүүчүлөр: И. АБДУВАЛИЕВ - А. АКМАТАЛИЕВ - А. КАДЫРМАМБЕТОВА - М. КАСЫМГЕЛДИЕВА - Ж. СЕМЁНОВА (А, Б, В, Г, Д, Е, Ж, З, И, Й, К, Л, М, Н, О, Æ, П, Р, С, Т, У, Y, Ф, Х, Ц, Ч, Ш, Щ, Ы, Э, Ю, Я); Б. ЖАЙЛООБАЕВ - А. ИСАБЕКОВА - Н, О; Р. КОНУРБАЕВА - Л, М; Т. МАРАЗЫКОВ - К (куюшкандан); С. МУСАЕВ - Æ, Ш, Щ, Э; С. ОЛЖОБАЕВ - Ж, И; Ж. ОСМОНОВА - Ф; М. ТОЛУБАЕВ - Ж (жаа-жаран); С. ШАТМАНОВ - Т: Бишкек 2010, 737-1457 б. “Avrasya Yayıncılık”.]

Kırgız Tilinin Tüşündürmө Sözdüğü: Eki Tomduk: A-Kürө: Redaktorlor: E. ABDULDAYEV - D. İSAYEV: Frunze 1984, 624 s. “Mektep” Basması. [*Kırgız tiliнин түшүндүрмө сөздүгү. Эки томдук: А-Күрө:* редакторлор: Э. АБДУЛДАЕВ - Д. ИСАЕВ: Фрунзе 1984, 624 б. “Mektep” басмасы.]

Kırgız Tilinin Tüşündürmө Sözdüğü: Redaktorlor: E. ABDULDAYEV - D. İSAYEV: Frunze 1969, 775 s. “Mektep” Basması.

Kırgız Tilinin Tüşündürmө Sözdüğü: Redaktorlor: E. ABDULDAYEV - D. İSAYEV: Frunze 1969, 775 s. “Mektep” Basması. [*Kırgız tiliнин түшүндүрмө сөздүгү:* редакторлор: Э. АБДУЛДАЕВ - Д. ИСАЕВ: Фрунзе 1969, 775 б. “Mektep” басмасы.]

- KÖSMENE, Ali Baz: *Kırgız-Türk Tilderindeki Makaldardın Antonimdik Sözdüğü*: Bişkek 2009, 190 s. BГУ. [КӨСМЕНЕ, Али Баз: *Кыргыз-түрк тилдериндендеги макалдардын антонимдик сөздүгү*: Бишкек 2009, 190 б. БГУ.]
- “Manas”. *1-Kitep*: Redaktor B. M. YUNUSALİYEV: Frunze 1958, Kırgızмамбас. [“Манас”. *1-китеп*: редактор Б.М. ЮНУСАЛИЕВ: Фрунзе 1958, Кыргызмамбас.]
- МОҶОУЕВ, D.: *Arabizmi v Kırgızskom Yazıke: Etimologičeskiy Slovar*: Pod redaktsiyey Favvaz Al-Dahera, A. AKMATALİYEVA: Bişkek 1998, 247 [3] s. Firma “Aybek”. [МОҶОЕВ, Д.: *Арабизмы в кыргызском языке: Этимологический словарь*: под редакцией Фавваз Аль-Дахера, А. АКМАТАЛИЕВА: Бишкек 1998, 247 [3] с. фирма “Айбек”.]
- MUKAMBAJYEV, C. - OSMONKULOV, A.: *Kırgız Tilinin Morfemalik Sözdüğü*: Frunze 1978, 380 s. “Mektep” Basması. [МУКАМБАЕВ, Ж. - ОСМОНКУЛОВ, А.: *Кыргыз тилинин морфемалык сөздүгү*: Фрунзе 1978, 380 б. “Мектеп” басмасы.]
- MUKAMBAJYEV, C.: *Kırgız Tilinin Dialektologiyalik Sözdüğü: Tom 1*: Frunze 1972, 712 s. “İlim” Basması. [МУКАМБАЕВ, Ж.: *Кыргыз тилинин диалектологиялык сөздүгү: Том 1*: Фрунзе 1972, 712 б. “Илим” басмасы.]
- MUKAMBAJYEV, C.: *Kırgız Tilinin Dialektologiyalik Sözdüğü: Tom 1: İzdaniye vtoroye, ispravlennoye*: Frunze 1976, 724 s. “İlim” Basması. [МУКАМБАЕВ, Ж.: *Кыргыз тилинин диалектологиялык сөздүгү: Том 1: Издание второе, исправленное*: Фрунзе 1976, 724 б. “Илим” басмасы.]
- ÖZTÜRK, Faruk: *Kırgız Sözlükçülüğünde Husein [Karasayevič] Karasayev ve Konstantin [Kuzmiç] Yudahin'in Yeri The Place Of Husein [Karasayevich] Karasayev And Konstantin [Kuzmich] Yudahin In Kyrgyz Lexicography*. Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turcic. ISSN: 1308-2140 Volume 7/4 Fall Aralık 2012, II. cilt Prof. Dr. Mehmet AYDIN Armağanı 2644. s.; YUDAHİN, K. K.: *Kırgızsko-Russkiy Slovar*: 6. s.
- RADLOFF, W. W.: *Opit Slovarya Tyurkskih Nareçiy: Tom Perviy Çast' 1. Glasniye*: Sanktpeterburg 1893, 968 s. [РАДЛЮВ, В. В.: *Опыт словаря тюркских наречий: том первый часть 1. Гласные*: Санктпетербург 1893, 968 с.] *Opit Slovarya Tyurkskih Nareçiy: Tom Perviy Çast' 2. Glasniye*: Sanktpeterburg 1893, 969-1914+66 s. [РАДЛЮВ, В. В.: *Опыт словаря тюркских наречий: том первый часть 2. Гласные*: Санктпетербург 1893, 1914+66 с.] *Opit Slovarya Tyurkskih Nareçiy: Tom Vtoroy Çast' 1. Soglasniya*: k, k, k̄, h̄, g (f), x, h, h̄: Sanktpeterburg 1899, 1052 s. [РАДЛЮВ, В. В.: *Опыт словаря тюркских наречий: том второй часть 1. Согласные*: k, k, k̄, h̄, g (f), x, h, h̄: Санктпетербург 1899, 1052 с.] *Opit Slovarya Tyurkskih Nareçiy: Tom Vtoroy Çast' 2. Soglasniya*: k, k, k̄, h̄, g (f), x, h, h̄: Sanktpeterburg 1899, 1053-1814+64 s. [РАДЛЮВ, В. В.: *Опыт словаря тюркских наречий: том второй часть 2. Согласные*: k, k, k̄, h̄, g (f), x, h, h̄: Санктпетербург 1899, 1053-1814+64 с.] *Opit Slovarya Tyurkskih Nareçiy: Tom Tretiy Çast' 1. j, j̄, n, p, l, t, d, ç*: Sanktpeterburg 1905, 1260 s. [РАДЛЮВ, В. В.: *Опыт словаря тюркских наречий: том третий часть 1. j, j̄, n, p, l, t, d, ç*: Санктпетербург 1905, 1260 с.] *Opit Slovarya Tyurkskih Nareçiy: Tom Tretiy Çast' 2. j, j̄, n, p, l, t, d, ç*: Sanktpeterburg 1905, 1261-2204+98 s. [РАДЛЮВ, В. В.: *Опыт словаря тюркских наречий: том третий часть 2. j, j̄, n, p, l, t, d, ç*: Санктпетербург 1905, 1261-2204+98 с.] *Opit Slovarya Tyurkskih Nareçiy: Tom Çetvyorty Çast' 1. ц, ц, с, з, ш, ж, ж̄, п, б, ф, в, м*: Sanktpeterburg 1911, 1116 s. [РАДЛЮВ, В. В.: *Опыт словаря тюркских наречий: том четвертый часть 1.*

- ц, ц, с, з, ш, ж, ж:, п, б, ф, в, м: Sanktpeterburg 1911, 1116 с.] *Opit Slovarya Tyurkskih Nareçiy: Tom Çetvoryoty Çast' 2.* ц, ц, с, з, ш, ж, ж:, п, б, ф, в, м: Sanktpeterburg 1911, 1117-2230+107 s. [РАДЛОВ, В. В.: *Опыт словаря тюркских наречий: томъ четвертый часть 2.* ц, ц, с, з, ш, ж, ж:, п, б, ф, в, м: Sanktpeterburg 1911, 1117-2230+107 с.]
- Russko-Kirgizskiy Slovar: 51000 Slov:* Pod redaktsiyey K. K. YUDAHİN'a: Bişkek 2000, 992 s. İzdatel'stvo "Şam". [*Русско-киргизский словарь: 51000 слов:* под редакцией К. К. ЮДАХИНА: Бишкек 2000, 992 с. Издательство "Шам".]
- Russko-Kirgizskiy Slovar: Boleye 13500 Slov:* Sostaviteli: B. O. ORUZBAYEVA - R. P. HVAN - D. Ş. ŞÜKÜROV - Yu. Ya. YANŞANSİN: Pod redaktsiyey B. O. ORUZBAYEVOY: 4-ye izd., ispr. i dop. Frunze 1988, 480 s. Glavnaya Redaktsiya Sovetskoy Entsiklopedii.
- Russko-Kirgizskiy Slovar:* Sostavili: K. KARASAYEV - C. ŞUKUROV - K. K. YUDAHİN; pod redaktsiyey K. K. YUDAHİN'a: Moskva 1944, 984 s. İzdatel'stvo İnostrannih i Natsional'nih Slovarey. [*Русско-киргизский словарь:* Составили: К. КАРАСАЕВ - Ж. ШУКУРОВ - К. К. ЮДАХИН; под редакцией К. К. ЮДАХИНА: Москва 1944, 984 с. Издательство иностранных и национальных словарей.]
- Russko-Kirgizskiy Slovar:* Sostavili: K. KARASAYEV - C. ŞUKUROV - K. K. YUDAHİN; pod redaktsiyey K. K. YUDAHİN'a: Moskva 1957, 992 s. İzdatel'stvo İnostrannih i Natsional'nih Slovarey. [*Русско-киргизский словарь:* Составили: К. КАРАСАЕВ - Ж. ШУКУРОВ - К. К. ЮДАХИН; под редакцией К. К. ЮДАХИНА: Москва 1957, 992 б. Издательство иностранных и национальных словарей.]
- SAPARBAYEV, A.: "Leksikografiya": *Kirgiz Tilinin Leksikologiyası cana Frazеologiyası:* Bişkek 1997, 226-238 s. Soros fondu. [САПАРБАЕВ, А.: "Лексикография": *Кыргыз тилинин лексикологиясы жана фразеологиясы:* Бишкек 1997, 226-238 с. Сорос фонду.]
- SARTBAYEV, K. K. - ÜSÖNALIYEV, S.: *Kirgiz Tilinin Sinonimler Sözdüğü:* Frunze 1973, 44 s. "Mektep" Basması. [САРТБАЕВ, К. К. - ҮСӨНАЛИЕВ, С.: *Кыргыз тилинин синонимдер сөздүгү:* Фрунзе 1973, 44 б. "Мектеп" басмасы.]
- SATIMOVA, Ş. T.: *Mongol-Kirgiz İcil Yazguurtay Ügsiyn Tol Biçig (Oro Orçuulgatay) • Mongol-Kirgiz Sözdördün Üngüsü Okşoş Sözdük (Orus Tiline Kotorulgan):* Ulaanbator 2006, 298 s. "ADMON". [САТЫМОВА, Ш. Т.: *Монгол-киргиз ижил язгууртай үгсийн толь бичиг (оро орчуулгатай) • Монгол-кыргыз сөздөрдүн үнгүсү окшош сөздүк (орус тилине которулган):* Улаанбатор 2006, 298 с. "ADMON".]
- Slovar Geografiçeskih Terminov Kirgizskoy SSR:* Sostaviteli: S. U. UMURZAKOV - A. A. KEŞİKBAYEV - L. İ. MAHRİNA: Otv. redaktor: A. O. OSMONOV: Frunze 1988, 211[2] s. İzdatel'stvo "İlim". [*Словарь географических терминов Киргизской ССР:* Составители: С. У. УМУРЗАКОВ - А. А. КЕШИКБАЕВ - Л. И. МАХРИНА: Отв. редактор: А. О. ОСМОНОВ: Фрунзе 1988, 211[2] с. Издательство "Илим".]
- Sovetskiy Entsiklopediçeskiy Slovar:* Glavnıy redaktor: A. M. PROHOROV: Moskva 1983, İzdatel'stvo "Sovetskaya Entsiklopediya". [*Советский энциклопедический словарь:* Главный редактор: А. М. ПРОХОРОВ: Москва 1983, Издательство "Советская Энциклопедия".]
- Sovetik Entsiklopediyalik Sözdük. 4 Tomduk: Tom 1: A - Dükön:* Başı redaktor: B. Ö. ORUZBAYEVA: Frunze 1984, 556 s. [*Советтик Энциклопедиялык сөздүк. 4 томдук: Том 1: А - Дүкөн:* Башкы редактор: Б. Ö. ОРУЗБАЕВА: Фрунзе 1984,

- 556 б. Кыргыз Совет Энциклопедиясынын башкы редакциясы.] *Том 2: Dükört - Mantууа*: Başkы redaktor: В. Ö. ORUZBAYEVA: Frunze 1985, 656 s. [*Советтик Энциклопедиялык сөздүк. 4 томдук: Том 2: Дүкөрт - Мантуя*: Башкы редактор: Б. Ö. ОРУЗБАЕВА: Фрунзе 1985, 656 б. Кыргыз Совет Энциклопедиясынын башкы редакциясы.] *Том 3: Ману - Сок*: Başkы redaktor: В. Ö. ORUZBAYEVA: Frunze 1986, 664 s. [*Советтик Энциклопедиялык сөздүк. 4 томдук: Том 3: Ману - Сок*: Башкы редактор: Б. Ö. ОРУЗБАЕВА: Фрунзе 1986, 664 б. Кыргыз Совет Энциклопедиясынын башкы редакциясы.] *Том 4: Соко - Яя*: Başkы redaktor: В. Ö. ORUZBAYEVA: Frunze 1987, 656 s. [*Советтик Энциклопедиялык сөздүк. 4 томдук: Том 4: Соко - Яя*: Башкы редактор: Б. Ö. ОРУЗБАЕВА: Фрунзе 1987, 656 б. Кыргыз Совет Энциклопедиясынын башкы редакциясы.]
- Sovremenny Kirgizsko-Russkiy Slovar • Azırkı Kırgızça-Orusça Sözdük*: Sost. R. O. BEKTUROVA - Yu. A. İVANOV - H. M. ŞAMBETALİYEVA: Bişkek 2008, 546 s. “Raritet İnfо”. [*Современный кыргызско-русский словарь • Азыркы кыргызча-орусча сөздүк*: Сост. Р. О. БЕКТУРОВА - Ю. А. ИВАНОВ - Х. М. ШАМБЕТАЛИЕВА: Бишкек 2008, 546 с. “Раритет Инфо”.]
- ŞELOMENTSEVA, Z. S.: *Slovar Nazvaniy Jiteley Kirgizskoy SSR (Kratkiy)*: Frunze 1968, 57 s. İzdatel’stvo “Mektep”. [ШЕЛОМЕНЦЕВА, З. С.: *Словарь названий жителей Кыргызской ССР (краткий)*: Фрунзе 1968, 57 с. Издательство “Мектеп”.]
- ŞÜKÜROV, D. - YANŞANSİN, Yu.: *Russko-Kirgizkiy Slovar / Dlya Şkol /*: Frunze 1955, 360 s. [ШУКУРОВ, Д. - ЯНШАНСИН, Ю.: *Русско-киргизский словарь / для школ /*: Фрунзе 1955, 360 с.]
- Uçurda Koldonulup Catkan Sayasii, Yuridikalik, Ekonomikalık жана Başka Terminдердин Sözdüğü: Taktalgandı cana Cañ Kirgenderi*: Redaksiyalık Byuronun Kuramı: A. AKBAROV - S. ARTIKBAYEV - M. AŞİMOV: Bişkek 2000, 124 s. Mамлекеттик Тіл cana Entsiklopediya Borбору. [*Учурда колдонулуп жаткан саясий, юридикалык, экономикалык жана башка терминдердин сөздүгү: Такталгандары жана жаңы киргендери*: Редакциялык бюронун курамы: А. АКБАРОВ - С. АРТЫКБАЕВ - М. АШЫМОВ: Бишкек 2000, 124 б. Мамлекеттик тил жана энциклопедия борбору.]
- URSTANBEKOV, B. U. - ÇOROYEV, T. K.: *Kırgız Tarihi: Kıskaçа Entsiklopediyalik Sözdük: Mektep Okuучuları Üçün*: Frunze 1990, 228 s. [УРСТАНБЕКОВ, Б. У. - ЧОРОЕВ, Т. К.: *Кыргыз тарыхы: Кыскача энциклопедиялык сөздүк: Мектеп окуучулары үчүн*: Фрунзе 1990, 228 б. Кыргыз Совет Энциклопедиясынын башкы редакциясы.]
- YUDAHİN, K. K.: *Kirgizsko-Russkiy Slovar*: Moskva 1940, 576 s. Gosudarstvennoye İzdatel’stvo İnostrannih i Natsional’nih Slovarey. [ЮДАХИН, К. К.: *Кыргызско-русский словарь*: Москва 1940, 576 с. Государственное издательство иностранных и национальных словарей.]
- YUDAHİN, K. K.: *Kirgizsko-Russkiy Slovar*: Moskva 1965, 973 s. İzdatel’stvo “Sovetskaya Entsiklopediya”. [ЮДАХИН, К. К.: *Кыргызско-русский словарь*: Москва 1965, 973 с. Издательство “Советская Энциклопедия”.]
- YUDAHİN, K. K.: *Kirgizsko-Russkiy Slovar: V Dvuh Knigah: Okolo 40000 Slov: 1 Kniga A-K*: Frunze 1985, 504 s. Glavnaya Redaksiya Kirgizskoy Sovetskoy Entsiklopedii. [ЮДАХИН, К. К.: *Кыргызско-русский словарь: Около 40000 слов: 1 книга А-К*: Фрунзе 1985, 504 с. Главная редакция Киргизской Советской Энциклопедии.], *Kirgizsko-Russkiy Slovar: V Dvuh Knigah: Okolo 40000 Slov: 2 Kniga L-Ya*: Frunze

- 1985, 480 s. Glavnaya Redaktsiya Kirgizskoy Sovetskoy Entsiklopedii. [ЮДАХИН, К. К.: *Киргизско-русский словарь: Около 40000 слов: 2 книга Л-Я*: Фрунзе 1985, 480 с. Главная редакция Киргизской Советской Энциклопедии.]
- YUDAHİN, K. K.: *Kirgizsko-Russkiy Slovar*: Бишкек 1999, 976 s. “Şam” Basması. [ЮДАХИН, К. К.: *Киргизско-русский словарь*: Бишкек 1999, 976 с. “Шам” басмасы.]
- YUDAHİN, K. K.: *Kırgız Sözlüğü. Cilt: I (A-J)*: Çeviren: Abdullah TAYMAS: Ankara 1945, XVI+376 s. *Cilt: II (K-Z)*: Çeviren: Abdullah TAYMAS: Ankara 1948, 809+XVII-XXIII s.
- YUNUSALİYEV, B. M.: “Kırgızski Yazık”: *Yazıki Narodov SSSR: II Tom: Tıurkskiye Yazıki*: 482-505. s. [ЮНУСАЛИЕВ, Б. М.: “Киргизский язык”: *Языки народов СССР: II том: Тюркские языки*: 482-505. с.]

